

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Štěpánka Kopečná

Obor: Česká filologie

Tematizace domácího násilí v současné české próze

Themes of domestic violence in contemporary czech prose

Bakalářská diplomová práce

vedoucí práce: prof. PhDr. Lubomír Machala, CSc.

Olomouc 2024

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškeré použité zdroje a literaturu.

V Olomouci, dne 24.04.2024

.....
(podpis)

Poděkování

Mé poděkování patří panu prof. PhDr. Lubomíru Machalovi, CSc. za odborné vedení, trpělivost a ochotu při zpracovávání této práce.

Obsah

ÚVOD	5
1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA DOMÁCIHO NÁSILÍ	6
1.1 ZNAKY A FORM DOMÁCIHO NÁSILÍ	6
1.2 SYNDROM CAN	8
2 DYSFUNKČNÍ MANŽELSTVÍ	9
2.1 KATEŘINA LIESKOVSKÁ: SVOBODOMYSLNÁ	9
2.2 PETRA SOUKUPOVÁ: POD SNĚHEM.....	13
3 NESPOLEHLIVOST LIDSKÉ PAMĚTI	18
3.1 LUCIE FAULEROVÁ: LAPAČI PRACHU	18
3.2 VIKTORIE HANIŠOVÁ: REKONSTRUKCE	21
4 KOMPLIKOVANÝ VZTAH S MATKOU	29
4.1 PETRA DVOŘÁKOVÁ: VRÁNY	29
4.2 PETRA BATÓK: A PAK UŽ JEN TMA.....	33
ZÁVĚR	37
ANOTACE	39
RESUMÉ	40
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	41

Úvod

V předkládané bakalářské práci se zabývám zobrazením tématu domácího násilí v současné české prozaické tvorbě. Domácí násilí je v českém literárním prostředí zpracováno především spisovatelkami, některé z nich se mimo jiné ve své tvorbě zaměřují na problematiku rodinných vztahů, obě tato témata spolu úzce souvisí. Aktuálnost problematiky domácího násilí se stala jedním z hlavních důvodů, který mě vedl k volbě uvedeného tématu jako předmětu bakalářské práce. Domácí násilí je velmi závažný celospolečenský problém, v dnešní době je již relativně otevřeně medializováno v hromadných sdělovacích prostředcích a dalších komunikačních platformách.

Postihnout, jak do této rozpravy přispívá slovesné umění, co, jakým způsobem a s jakými výsledky současná česká beletrie v daném kontextu ztvárňuje, to je hlavní cíl předkládané bakalářské práce. Dalším cílem bude identifikovat, jakou tato díla zaujímají pozici v současné české literatuře. Důležitá bude také odpověď na otázku, jakou funkci domácí násilí v próze plní. Formální a tematická analýza vybraných textů by měla vyústit rovněž v prezentaci rozmanitých zpracování tématu domácího násilí a měla by charakterizovat i zhodnotit individuální přístupy a přínosy vybraných autorek ke ztvárnění této problematiky. K dosažení tohoto cíle budou také využity literárně kritické ohlasy dotyčných próz.

V předkládané práci se zaměřím jak na autorky, které při psaní vycházely z osobních zkušeností, tak zároveň na ty, které v rozebíraném textu využívají převážně fikci. Osobní zkušenost do své tvorby promítla především Kateřina Lieskovská v próze *Svobodomyslná* a Petra Dvořáková v novele *Vrány*, která se zde mimo jiné zaměřuje na vztah matky a dcery. Mezi další prózu, kterou se budu v práci zabývat, patří *Pod sněhem* Petry Soukupové, *Lapači prachu* Lucie Faulerové, *Rekonstrukce* Viktorie Hanišové a *A pak už jen tma* od Petry Batók. Ve své práci představím rovněž dílo méně známé, čtenářsky atraktivní, ale bez větších literárních ambicí (již zmíněná *Svobodomyslná*), a to především z důvodu snahy o představení různorodosti zpracování dané tematiky.¹

¹ Dílu Kateřiny Lieskovské se nedostalo žádných odborných kritických ohlasů.

1 Obecná charakteristika domácího násilí

Domácí násilí se jako samotný pojem objevil na přelomu 70. a 80. let minulého století, přičemž označoval závažné případy týrání žen ze strany jejich partnerů.² Definice pojmu *domácí násilí* nám je nabízeno mnoho, například Bílý kruh bezpečí definuje tento pojem jako: „fyzické, psychické, sociální, ekonomické nebo sexuální násilí mezi partnery, tj. manžely, druhy apod.“³, domácí násilí tak nezahrnuje pouze fyzické napadání, ale také psychický či emocionální útlak, výhrůžky, nadávky aj. V širším významu lze tento problém pojmut jako *násilí rodinné*, které má mnoho podob – týrání dětí, jejich zanedbávání, týrání a trýznění seniorů, nebo již uvedené násilí mezi partnery.

Naděžda Špatenková a Drahomír Ševčík pojmy *domácí násilí a násilí rodinné* rozlišují, domácí násilí je variantou násilí v rodině, přičemž Špatenková a Ševčík spatřují zásadní rozdíl v tom, že je „výskyt domácího násilí více vázán na konflikty či na uplatňování kontroly a moci“⁴, dále musí být při domácím násilí přítomny všechny jeho definiční znaky, kterými podle skupiny Aliance proti domácímu násilí jsou: *opakování a dlouhodobost násilí; eskalace; jasné a neměnné rozdělení rolí; nevěřejnost*.⁵ Těmto definičním znakům se budu věnovat níže.

Osobou ohroženou domácím násilím může být prakticky kdokoli, více ohroženými osobami jsou však například děti, ženy, postarší či invalidní muži, senioři a osoby zdravotně postižené.

1.1 Znaky a formy domácího násilí

Dle Aliance proti domácímu násilí mezi klíčové znaky domácího násilí patří jeho *opakování a dlouhodobost*, kdy musíme zohlednit to, zda se nejedná o ojedinělý a jednorázový incident; *eskalace*, při které sledujeme postupný nárůst intenzity – od urážek se stupňuje ke snížení lidské důstojnosti; *jasné a nezpochybnitelné rozdělení rolí osoby ohrožené a osoby násilné*, domácí násilí není tedy vzájemným napadáním, kdy se

² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 235.

³ *Co je a co není domácí násilí. Bílý kruh bezpečí* [online]. [cit. 2023-01-03]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/pomoc-obetem/domaci-nasili/co-je-a-co-neni-domaci-nasili/>

⁴ ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011, s. 23.

⁵ Tamtéž s. 24.

role osoby násilné a osoby ohrožené střídají; *páchní násilí v soukromí*, domácí násilí se zpravidla odehrává za zavřenými dveřmi.⁶

Formy domácího násilí mají jednotný cíl, a to získání moci a udržení si plné kontroly nad druhým. Naděžda Špatenková a Drahomír Ševčík identifikují hned několik základních forem domácího násilí.⁷

První formou je *fyzické násilí*, které je nejviditelnější a nejnásilnější formou domácího násilí, násilník používá svou fyzickou sílu s cílem zastrašit, ublížit, přivodit bolest, zranění či fyzické utrpení, toto násilí zahrnuje například fackování, bití rukou či předměty, znehybňování, škracení a podobně. Můžeme sem zařadit i záměrnou bezohlednost za volantem, odpírání jídla nebo spánku, znemožnění vyhledat lékařskou pomoc.

U *psychického násilí* sledujeme snahu o přivolání duševního utrpení, duševní úzkosti, bolesti nebo strasti. Na rozdíl od násilí fyzického nezanechává žádné viditelné stopy, zároveň má dvě podoby: *neverbální* (záměrné ničení věcí, zastrašování pohledem a gesty) a *verbální* (slovní napadání, výhrůžky, ponižování, citové vydírání, soustavná kontrola, nadávky).

Při *ekonomickém násilí* agresor oběti omezuje přístup k financím, nad nimiž má úplnou kontrolu, neposkytuje finanční prostředky na společnou domácnost, zatajuje jí finanční situaci společné domácnosti, taktéž zneužívá její věci pro vlastní potřeby.

Do *sociálního násilí* řadíme využívání dětí a jiných osob jako prostředku nátlaku, znemožnění kontaktu s rodinou a přáteli, izolaci. Násilník má nad obětí absolutní moc, kontroluje každý její krok, kam jde a s kým jde a podobně.

Nejčastěji vyskytovanou formou mezi partnery je *sexuální násilí*, které můžeme definovat jako „nedobrovolný sexuální kontakt jakéhokoli druhu, resp. jako jakoukoli situaci, kdy je jedinec nucen podílet se na nežádoucích, nebezpečných nebo ponižujících sexuálních aktivitách.“⁸ Sexuální násilí hanobí lidskou důstojnost, skupina proFem upozorňuje na možnou redukci toho pojmu na jeho nejzávažnější formy – znásilnění a sexuální zneužívání.⁹

⁶ ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. Domáci násilí: kontext, dynamika a intervence. Praha: Portál, 2011, s. 38.

⁷ Tamtéž, s. 47.

⁸ Tamtéž, s. 51.

⁹ *Sexuální násilí*. In: ProFem: Centrum pro oběti domácího a sexuálního násilí [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://www.profem.cz/cs/s-cim-pomahame/sexualni-nasili>

1.2 Syndrom CAN

Pojem Syndrom CAN je zkratkou původně anglického termínu Child Abuse and Neglect. Toto pojmenování v sobě zahrnuje týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Za český ekvivalent můžeme označit Syndrom TZZ – syndrom týrání, zanedbávání a zneužívání.

Syndrom CAN bývá vymezován jako „jakékoliv nenáhodné, preventabilní, vědomé (případně i nevědomé) jednání rodiče, vychovatele anebo jiné osoby vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a jež poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt.“¹⁰

Michele Elliotová ve své publikaci *Jak ochránit své dítě* vymezuje symptomy, které nasvědčují fyzickému týrání dětí: *opakující se poranění*, jež nemají vysvětlení a dítě se o nich bojí mluvit; *strach z rodičů*; *strach z lékařských prohlídek*; *strach se převlékat před spolužáky* (například před hodinou tělocviku); *agresivita a útěky z domova*.¹¹ Dále uvádí symptomy vyskytující se u dětí, které prožívají psychické týrání: *známky opožděného vývoje* (fyzického, mentálního i emocionálního); *podceňování se*; *sebepoškozování*; *neurotické chování*; *ztráta sebevědomí*; *pasivní chování k ostatním*; *sebeobviňování*; *obava chodit domů*.¹² Znaky, které zanedbávané děti vykazují, mohou být například: *vytrvalý hlad, se kterým souvisí vyzáblost*; *nedodržování základní hygieny*; *chronická únava*; *omšelé, znečištěné nebo zapáchající oblečení*; *záškoláctví, pozdní příchody do výuky*; *sebepoškozování apod.*¹³

¹⁰ DUNOVSKÝ, Jiří; DYTRYCH, Zdeněk; MATĚJČEK, Zdeněk, a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing, 1995, s. 24.

¹¹ ELLIOTT, Michele. *Jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 1995. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-034-0.

¹² Tamtéž, s. 64.

¹³ Tamtéž, s. 65.

2 Dysfunkční manželství

2.1 Kateřina Lieskovská: Svobodomyslná

Román *Svobodomyslná* vyšel roku 2019 v nakladatelství Pointa. Tato próza představuje autorčinu osobní zповěď, ve které je zobrazeno její utrpení spojené s životem po boku tyranského manžela. O terapii psaní se poprvé pokusila skrze blog, kde nejprve psala o svém každodenním životě – co jedla, kam vyrazit na výlet. Nakonec se však rozhodla svěřit se s tím, co prožila, článek o jejím nevydařeném manželství vyvolal spousty reakcí, a proto se rozhodla napsat knihu.¹⁴ Hlavní motivací k sepsání knihy jí byla potřeba se svěřit se svými pocity a ventilovat veškeré své negativní emoce, úzkostlivé a depresivní stavy, dílo je proto příkladem autoterapeutického psaní. Útržkovitost textu demonstruje spisovatelčin tok myšlenek a chaotičnost jejího života s násilným mužem, přesto útržkovitost a úsečnost vět někdy působí jako rušivý element.

Celý text působí autenticky, autorka se do něj patrně snažila vtisknout veškeré své vzpomínky, myšlenky a emoce, přičemž pocit autenticity rovněž podtrhuje použití ich-formy. Linearita příběhu je často přerušována autorčinými úvahami a promluvy směřovaným ke čtenářům. Skrze vyprávění nám je zprostředkována autorčina sebeanalýza a hodnocení jejího života, sledujeme zde také řadu pocitů, které domácí násilí provází. Text je psán obecnou češtinou, autorka například kombinuje spisovné a nespisovné tvary slov, které často kolísají například v koncovkách přidavných jmen: „Ale zpátky k rozbouřený noci. (...) Potichu jsem se dotkla špičkama dřevěné podlahy,“¹⁵ často se zde také objevuje inverze: „mě z té ledové vody měl taky někdo vytáhnout,“¹⁶ „marně se mi můj manžel snažil dovolat.“¹⁷

Neustálý tok myšlenek simulují časté řečnické otázky „jaké asi budou moje narozeniny za pět let? Budu pořád tady? Budu pořád nešťastná, nebo se něco změní?“¹⁸) a citoslovce (především citoslovce „hm“). Krátké odstavce demonstrující autorčiny vzpomínky nesystematicky oddělují drobné emotikony srdcí, odstavce pak nepravidelně doplňují promluvy, které jsou od textu rozlišeny jiným fontem a velikostí písma, tvoří

¹⁴ LIESKOVSKÁ, Kateřina. *Terapie na papíře. Autorka knihy Svobodomyslná o tom, jak nám psaní může zlepšit život*. Online. In: Pointa. 2020. Dostupné z: <https://blog.pointa.cz/terapie-psanim-katerina-lieskovska-svobodomyslna/>. [cit. 2023-03-30].

¹⁵ LIESKOVSKÁ, Kateřina. *Svobodomyslná*. Praha: Pointa Publishing, 2019, s. 40.

¹⁶ Tamtéž, s. 75.

¹⁷ Tamtéž, s. 78.

¹⁸ Tamtéž, s. 60.

je jen několik stručných vět. Tyto promluvy často působí jako myšlenky, které Kateřina v danou chvíli cítí, jindy však na situaci nahlíží s časovým odstupem, přesto zde chybí zhodnocení, které by čtenáři dalo možnost pochopit počínání hlavní hrdinky. Domnívám se, že zmíněné zpovědi nepřinášejí žádnou nosnou myšlenku, bez které by se dokázala próza obejít. Kateřina příběh vypráví s časovým odstupem, a proto je schopna čtenáře často připravuje na šťastný konec: „mě z té ledové vody měl někdo vytáhnout. Ale to až o pár let později.“¹⁹ Text doprovází jednoduché ilustrace Lucie Špatenkové, černobílé kresby působí melancholicky a podtrhují tak atmosféru celé knihy.

Vedlejší postavy a prostředí, ve kterém se příběh odvíjí, jsou pouhými kulisami toho, co se odehrává v mysli hlavní hrdinky, například dosti klíčový tyranský manžel zůstává upozaděm, přestože je hlavním zdrojem fyzického i psychického trápení, próza neobsahuje žádné vykreslení jeho psychiky, autorka jej dokonce nikdy nejmenuje a pouze ho označuje zájmenem „on“. Zda se postupně měnil, můžeme vytušit jen z malých náznaků, které nám jsou skrze text podány. Čtenář nemá ani možnost poznat motivaci onoho násilníka, jeho případnou změnu lze jen odhadovat z malých náznaků. V neposlední řadě je obtížné pochopit mnohdy iracionální chování hlavní hrdinky.

V této autobiografické próze Lieskovská podává svědectví o soužití s násilnou osobou v útržcích od studia střední školy, kdy se se svým manželem seznámila. Jejich vztah zpočátku začíná zdánlivě nevinně, bezstarostná zamilovanost nutí Kateřinu přehlížet první varovné znaky, drobné zákazy a nátlaky, které pomalu vedou k úplné ztrátě jí vlastní identity a samostatnosti: „I když v té době nemohla být o zákazech ani řeč. Jen malinkatý nátlak. Strašně nenápadný. Plíživý. Skrytý za krásná slova a láskyplný doteky. A tak jsem byla jeho. Jenom jeho. Kousek po kousku jsem se mu oddávala a sama sobě jsem zůstávala jen zčásti.“²⁰

I přes veškeré náznaky této začínající manipulace si hlavní hrdinka nasadí svatební závoj a hned po maturitě se za svého budoucího tyрана vdá. Po svatbě se novomanželé začnou připravovat na cestu na Nový Zéland, kde plánují cestovat, pracovat, zlepšit se v angličtině i poznat zdejší kulturu. Cesta na Nový Zéland byla především snem Kateřinina manžela, můžeme předpokládat, že jedním z důvodů k vycestování byl také záměr izolovat Kateřinu od její rodiny. Mladá Kateřina se poprvé objevuje takto daleko od svého domova a pochopitelně zápasí se steskem.

¹⁹ LIESKOVSKÁ, Kateřina. *Svobodomyslná*. Praha: Pointa Publishing, 2019, s. 60.

²⁰ Tamtéž, s. 20.

Na Novém Zélandu Kateřinino utrpení začíná – násilník, tedy nikdy nejmenovaný despotický manžel, jí nejprve zabaví mobilní telefon, a tím jí znemožní jakýkoli kontakt s rodinou, poté přijde první facka a fyzické násilí se začíná stupňovat. Zabavený telefon Kateřina opět dostávala zpět za odměnu, za trest jí byl opět zabaven.

Pouhé čtyři měsíce po svatbě tak Kateřina začíná svého rozhodnutí litovat a cítí, že se svým mužem navždy nebude. Protagonistka svádí neustálý boj s vlastními emocemi, střídá se v ní vztek a lítost, tyto pocity se střídají neustále v podstatě paralelně se změnami nálad násilného manžela – v jednu chvíli svou ženu zbije, po pár hodinách se jí snaží opět získat, chová se k ní láskyplně a něžně. V hrdince také roste strach z možnosti prodloužení pobytu na Novém Zélandu, i přesto zde Kateřina zažila několik okamžiků, na které ráda vzpomíná; jsou to například úsměvné situace zahrnují práci v restauraci, kde často dochází k nepochopení z důvodu jazykové bariéry. Tyto humorné střípky tíživou atmosféru díla odlehčují. O první útěk se Kateřina pokusí po půl roce stráveném právě na odlehlém Zélandu, s pomocí novozélandské policie se úspěšně vrací do Prahy, kde ji po měsíci její manžel vyhledá. Kateřina podlehne nátlaku jeho i rodiny a opět se k němu vrátí, tentokrát však spolu zůstávají v Česku a tuto skutečnost Kateřině vyčítá tak dlouho, než ji samotnou pohltní pocit viny ze zničení manželova celoživotního snu.

Popis událostí po návratu do Česka se v podstatě roztříští, autorka představuje krátké, nezapomenutelné momenty, které dle jejího názoru nebylo možné zpracovat do příběhů, souvislých vět a odstavců. Tyto momenty (tj. krátké vzpomínky a myšlenky) sama označuje jako „mžiky“.²¹ Z těchto mžiků je patrné, že se hrdinčin postoj vůči agresorovi a jeho násilí mění, zároveň si uvědomuje ztrátu sebe samotné, která ji děsí víc než ono psychické a fyzické násilí, k nastalým situacím se staví apaticky a stávají se pro ni stereotypem.

Kateřina neustále přemýšlí nad útekem, je přesvědčena o tom, že není možné, aby ve vztahu dále setrvala. Jednoho večera se pokusí utéct z bytu balkónem, při této snaze ji však manžel vyruší a Kateřina se tak poslušně vrací zpět dovnitř. Následuje další série útoků, při kterých se hlavní hrdinka smiřuje i s možností, že by ji manžel mohl usmrtit. Smrt, která by ukončila její utrpení, by dokonce uvítala. Po blíže neurčené době Kateřina manžela úspěšně opustí, nikdo z jejího okolí však nevěří, že je toto

²¹ LIESKOVSKÁ, Kateřina. *Svobodomyslná*. Praha: Pointa Publishing, 2019, s. 87.

rozhodnutí definitivní, přesto podá žádost o rozvod a tím vztah se svým manželem navždy ukončí.

Kateřina Lieskovská v knize popisuje nejen strasti, které prožívá oběť domácího násilí, ale rovněž líčí, jak moc je komplikované tyranského partnera opustit, je podle ní důležité najít odvahu, získat oporu a dostat impuls, kterým byl pro Kateřinu nový partner Ondra, díky kterému nepodlehla dalšímu nátlaku a výhrůzkám ze strany bývalého manžela. Pro čtenáře se zdá být chování oběti, která nadále setrvává v násilném vztahu, nepochopitelné, může tak vyvstat otázka, proč si to ona oběť nechá líbit, proč partnera neopustí, na tyto otázky dokonce poukazuje i sama Lieskovská. Odpověď není nikterak složitá, i pozorný čtenář ji dokáže sám rozklíčovat; lidské emoce se nepodřizují rozumovému a racionálnímu uvažování, tudíž může oběť i přese vše svého tyrana milovat. Kateřina si sama uvědomuje své iracionální návraty k násilnému manželovi, Kateřina byla mladá, naivní, patrně stále zamilovaná do vzpomínky na muže, nímž její manžel byl, než projevil svou násilnou stránku. Dalším důvodem pro udržení vztahu byl již nastíněný nátlak od rodiny manžela i od té její: „odmala jsem byla vychovávána tak, že když si někoho vezmu, má to být na celý život. [...] Proto pro mě vlastně bylo hrozně těžké zklamat tuhle jejich představu. A vlastně to byl i jeden z důvodů, proč se mi od něj tak těžce odcházelo.“²² Můžeme tak tedy tvrdit, že se Kateřina bála reakce okolí a blízkých.

Autorka se v knize zaměřuje především na emoce, které ona sama prožívala, a zároveň se na tuto svou zkušenost dívá s odstupem, přesto však své, respektive hrdinčino, chování nijak nekomentuje a nehodnotí, pouze občas předznamenává hrdinčinu budoucnost, tedy svou současnost. Sledujeme, jak se ze sebevědomé ženy stává osoba nevýrazná, bez sebevědomí, zcela ovlivněná svým manželem, posléze však opět sledujeme, ačkoli pouze marginálně, její psychický rozvoj, kdy opět objevuje sebe samotnou, mění se v postavu silnější a díky této zkušenosti si i více váží nového života. Kateřina Lieskovská tak očekává pochopení nejen pro sebe, ale také pro další oběti domácího násilí, které se potýkají se stejným postojem okolí.

V rozhovoru pro DVTV se autorka vyjadřuje, že pro ni samotnou bylo bolestivější násilí psychické, které na ni muž aplikoval častěji než to fyzické.²³ Tuto skutečnost

²² LIESKOVSKÁ, Kateřina. Svobodomyšlná. Praha: Pointa Publishing, 2019, s. 87.

²³ SMETANA, Emma. *Oběť domácího násilí: Zažila jsem škrcení i polévání studenou vodou, kniha je terapie*. Online. In: Aktuálně.cz. 2020. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/obet-domaciho-nasili-zazila-jsem-skrцени-i-polevani-studenou/r~2d3a0232a65411ea9d74ac1f6b220ee8/>. [cit. 2023-03-30].

i výrazněji reflektovala v knize, kde především popisuje onu manipulaci a vydírání, které je s psychickým násilím spjato. Spisovatelka k tomu období ve svém životě zaujímá otevřený postoj, a dokonce jej označuje za „zkušenost k nezaplacení.“²⁴

Ačkoli se této próze nedostalo žádné odborné reflexe a mezi čtenáři vyvolala smíšené pocity, osobně bych vyzdvihla terapeutickou hodnotu knihy, která může pomoci nemálo čtenářkám, jež prožívají podobný osud jako Kateřina. Autorka zpracovává závažné téma, nicméně i přesto *Svobodomyšlná* postrádá jakékoli literární ambice.

2.2 Petra Soukupová: Pod sněhem

Petra Soukupová absolvovala scenáristiku a dramaturgii na FAMU, od roku 2011 je dramaturgyní seriálu *Ulice* a scénáristicky se podílela tvorbě seriálu *Comeback*. Petra Soukupová debutovala v roce 2007 novelou *K moři*, jež získala Cenu Jiřího Ortena, zároveň byla nominována na Cenu Josefa Škvoreckého a cenu Magnesia Litera. Soukupová je autorkou nejen knih pro dospělé, ale také napsala několik titulů pro děti (*Bertík a Čmuchadlo*, *Kdo zabil Snížka?* a dvoudílná série *Klub divných dětí*). Po svém literárním debutu byla Petra Soukupová spojována s fenoménem ženského psaní, ke kterému je řazena například i Petra Hůlová, Anna Bolavá či Kateřina Tučková. Pro tvorbu všech autorek se společná tematizace mezilidských vztahů, společenských problémů a zobrazení ženského vnímání světa.

Román *Pod sněhem* (2015) popisuje jeden zimní den v životě tří dospělých sester, jejichž spory jsou ústředním tématem knihy. Nejstarší Olina je svobodná matka, prostřední Blanka porodila třetí dítě a nejmladší Kristýna udržuje vtaž se starším ženatým mužem. Sestry se svými dětmi nastupují do jednoho auta a vyráží na oslavu otcových narozenin.

Prostředí románu *Pod sněhem* nelze nijak detailněji poznat, neboť je zde jeho deskripce minimální. Absence popisů je účelná, neboť se autorka soustředí především na postavy a jejich vnitřní monology. Strohé popisy se promítají i do vnější charakteristiky postav, která se většinou omezuje na letmou zmínku toho, co má osoba zrovna na sobě, či jakou má postavu: „vím, co mám na sobě i co mají na sobě sestry,

²⁴ *Kateřina se vdala za psychopata: Přežila a popsala škrčení i zoufalou hru na kočku a myš*. Online. In: Blesk.cz. 2020. Dostupné z: <https://www.blesk.cz/clanek/radce-zdravi-a-zivotni-styl-zivotni-styl/646803/katerina-se-vdala-za-psychopata-prezila-a-popsala-skrzeni-i-zoufalou-hru-na-kocku-a-mys.html> [cit. 2023-03-30].

Olina zelenej svetr s límečkem, vida, takže venku není vedro, a Týna takovej svetr, co jsme postupně nosily všechny tři, modrobílej, co nám upletla babička, asi ho upletla Olině nebo mně, ale teď ho má na sobě Týna a já mám svetr, kterej byl původně táty, ale teď ho nosím já, je velkej a vytahanej a já v něm vypadám ještě tlustší.²⁵ Nejdůležitějším prostorem je uzavřený interiér auta, ze kterého není úniku. Markéta Kittlová za nejvýraznější motiv považuje právě tuto „přísnou ohraničenost či snad stísněnost“²⁶ fikčního světa. Automobil tak není pouze prostředkem, který má sestry dopravit do cíle, ale také dává prostor ke tvorbě houstnoucí atmosféry.

Kniha je rozdělena do tří částí: *Cesta*, *Přestávka* a *Cíl*. První část *Cesta*, a s ní i celá kniha, začíná Blančinou vzpomínkou na obyčejný den z jejího dětství. Následně se postupně přesouváme k jednotlivým postavám připravujících se na cestu k rodičům. Seznamujeme se s jednotlivými sestrami, které zastávají určitý zažitý stereotyp sourozeneckých konstelací: nejstarší dcera je cílevědomá a samostatná, prostřední trpí pocity méněcennosti a je v podstatě přehlížená a nejmladší není schopná dospět.²⁷ Typizované jsou také dárky, které pro otce vybraly; Olga se chce předvést dárkem drahým, Blanka pořídila dárek praktický a Kateřina osobní. Jejich jízlivé komentáře týkající se například výchovy dětí či řízení nakonec přerůstají ve stupňující se hádky, v pozadí konfliktu mezi dospělými ženami sledujeme i hašteření jejich dětí, což celou tísnivost prostředí zintenzivňuje. Prosté útočné poznámky se kumulují až do chvíle, kdy auto praskne pneumatika.

Následuje druhá část knihy s názvem *Přestávka*, defekt pneumatiky místo toho, aby sestry donutil spolupracovat, vytváří další dohady o tom, jakým způsobem situaci vyřeší: Olga začne vyměňovat pneumatiku svépomocí, bezradná Blanka volá svému muži, Kristýna se dřině vyhýbá a raději hlídá děti. Dusná atmosféra se společně se ženami přesouvá ven: „Blanka vůbec nechápe, o čem Olina mluví, za to všechno může Libor, že se nemůže soustředit a je teď tady za blbku, přitom ona tohle taky umí, orientovat se v návodech, takhle zas bude mít Olina pocit, že je jediná, která umí věci řešit a chová se racionálně, a to prostě není pravda, ona, Blanka, s měla ten návod přečíst

²⁵ SOUKUPOVÁ, Petra. *Pod sněhem*. Brno: Host, 2015, s. 11.

²⁶ KITTLOVÁ, Markéta. *Každodennost utopená v čisburgrech*. Online. In: ILiteratura.cz. 2015. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/34539-soukupova-petra-pod-snehem>. [cit. 2024-04-22].

²⁷ STEHLÍKOVÁ, Olga. Ten talíř s nakrájeným řízkem. Online. *Tvar: obříděník živé literatury*. 2015, roč. 12, s. 3. ISSN 20862-657X. Dostupné z: <http://petra-soukupova.cz/pdf/recenze-Pod-snehem-Tvar.pdf>. [cit. 2024-04-22].

sama a teď komandovat Olinu.²⁸ Pro část výpravy nakonec přijede otec, ta druhá počká na příjezd Blančina manžela.

Sesterské spory pokračují i ve třetí části *Cíl*, ve kterém se sestry dozvídají o odděleném bydlení rodičů. Narůstající konflikty vygradují v Kristýnin předčasný odjezd zpět do Prahy. V poslední kapitole každá postava svůj den završuje pro ni typickým stereotypním způsobem – vyčerpaná Blanka odchází spát brzy, Libor dlouho pracuje, Olga kontroluje otce v chalupě na kopci a Kristýna tráví večer v hospodě. Celý román má konec otevřený.

Kniha je rozdělena do neočíslovaných funkčně pojmenovaných kapitol, jejichž názvy naznačují, o čem bude daná kapitola pojednávat (*Sněží, Děda nás zachránil, Rozkrojíme dort?*). V kapitolách se občasně setkáme i s podkapitolami uvedenými jménem postavy, v těchto podkapitolách postavy vzpomínají na nějaký okamžik z minulosti.

Sledujeme dvě časové roviny a dva druhy vypravěčů – chronologickými pasážemi nás provází heterodiegetický vypravěč, tyto pasáže protínají party retrospektivní, ve kterých je využit vypravěč homodiegetický. V retrospektivních pasážích hrdinky vzpomínají na dětství, přičemž se ve vyprávění střídají nepravidelně a jejich vzpomínky vzájemně na sebe nenavazují.

Nejčastější a nepravidelnější retrospekci jsou promluvy matky Marie. Mariina část vybočuje z nastaveného schématu, celé její vyprávění je odlišeno kurzívou a od druhé části knihy není nadepisována jejím jménem. Marie líčí, jak se seznámila se svým mužem, porodila mu tři dcery a svěřuje se s rozpadem manželství. To, že se od despotického manžela lásky nedočká, pochopila Marie brzy, zároveň se srovnávala s narozením Olgy, ke které si nedokázala vytvořit potřebný cit: „nekojím. Nejde to, cítím, jak mám Olinu málo ráda, a myslím, že tímhle by se to zlepšilo, byla bych si s ní blíže, ale nejsem.“²⁹ Marie se ve svém životě cítila být uvězněná, čekala druhé dítě, po kterém netoužila, tchyně ji neustále kritizovala a manžel trýznil. Jedinou radostí jí bylo šítí na šicím stroji, který později složil i jako prostředek k udělení trestů: „a on mi za trest stroj bral. A jednou mi prošil ruku. Jenou jehlou bez niti. Jen jedno píchnutí, nic to nebylo. Pak jsem šila dál.“³⁰ Hluboce zamilovaná Marie popisuje, jak varovné znaky nejprve vůbec nezpozorovala: „nebyl zlý. Jenom bylo všechno podle něj. I co mám na

²⁸ SOUKUPOVÁ, Petra. *Pod sněhem*. Brno: Host, 2015, s. 190.

²⁹ Tamtéž, s. 23.

³⁰ Tamtéž, s. 26.

sobě. Tenhle svetr nenos, nesluší ti. Tyhle džíny se k tobě vůbec nehodí. Nemůžeš mít tohle a ani tohle. Zamilovaná holčička, co si myslí, že je to znak toho, že ji ten druhý miluje.“³¹

Sílu na odpor Marie získala ve chvíli, kdy nejmladší dcera Kristýna našla nemocné kotě, otec byl zásadně proti, aby si kotě nechali, a začal Marii urážet, načež se mu Marie konečně vzepřela: „upozornila jsem ho, že když bude mluvit takhle nahlas, tak probudí holky, to se ještě udržel a ztlumil hlas, ale pak jsem řekla, že to kotě tady zůstane, venku by opravdu chcíplo, a já prostě zvíře umřít nenechám, tak mě popadl za ruku a zkroutil mi ji, bolelo to, ale nijak zvlášť, ruku by mi nezlomil, tak daleko jsme nikdy nebyli, na to jsem byla málo drzá.“³² Disharmonické soužití manželů nakonec vyústilo k rozhodnutí žít odděleně, které v dcerách vyvolalo rozhořčení a Marie se od nich pochopení nedočkala: „každá z nich si myslí, že ví, o co jde, přitom nevědí nic, celé jejich životy jsem je před vším chránila, nikdy jsem se nebavila o vztahu s ním, vždycky jsem před nimi byla jenom matka, nikdy ne člověk.“³³ Mariino vyprávění se plynule přesouvá do současnosti a po příjezdu dcer se její způsob vyprávění mění z minulého času na čas přítomný, užití ich-formy zůstává nadále nepozměněno. Díky první gramatické osobě a již zmíněné kurzívě můžeme Mariiny pasáže snadno rozeznat od zbylého textu.

Postava otce je upozaděna, nevidíme jeho myšlenky, přičemž nám je jeho povaha zprostředkována pouze skrze vyprávění hlavních hrdinek. Autorčino soustředění se na ženský pohled je zde záměrné, přičemž tím podle Erika Gilka Soukupová „dostáhla efektu zatajení některých faktů.“³⁴ S tím podle něj souvisí nejen možná nevěra Blančina muže Libora, ale za ještě podstatnější považuje absenci otcova názoru, „který by zajišťoval protiváhu matčiny interpretace jejich nerovnocenného vztahu.“³⁵ Podobné postavení v knize zauímají i jiné mužské charaktery, jedním z nich je například Libor, manžel Blanky, který ustavičně pracuje, manželce je pravděpodobně nevěrný, a při rodinné oslavě se do konverzace raději nezapojuje. Největší prostor z mužských postav dostává Olin syn Oliver, jenž je vykreslený jako krystalický příklad rozmazleného jedináčka.

³¹ SOUKUPOVÁ, Petra. *Pod sněhem*. Brno: Host, 2015, s. 64.

³² Tamtéž, s. 116.

³³ Tamtéž, s. 315.

³⁴ GILK, Erik. Na vrcholu?. Online. *Tvar: obyděnik živé literatury*. 2015, roč. 12, s. 3. ISSN 20862-657X. Dostupné z: <http://petra-soukupova.cz/pdf/recenze-Pod-snehem-Tvar.pdf>. [cit. 2024-04-22].

³⁵ Tamtéž

Petra Soukupová ve svých prózách používá stručné věty a ani román *Pod sněhem* není výjimkou. Užívaná řeč postav je nepřímá, uvozena pomocí uvozovací věty a chybí zde uvozovky („a smíš kolu? zeptá se Kristýna, přece jenom neví, jestli takhle malé děti pijí kolu“).³⁶ V textu převažují nespisovné výrazy a obecná čeština, tato kombinace utváří osobitější a realističtější slovní zásobu postav. Samotný text obsahuje i vulgarismy, které fungují především jako slovní vata („ty vole, to mluvíš o sobě, co, Olinko?“)³⁷ Dobu, ve které se děj odehrává, můžeme určit například díky aluzím na reálný svět (např. hra *Angry Birds*) anebo zmínění tabletu iPad, v textu nechybí ani počestšelé anglicismy (*čísburgr, kola*), zdobněliny a časté je také užití citoslovcí (*hm, uf, ach jo*). Užitá citoslovce zastupují popisy ve vyjadřování pocitů a emocí postav.

Jazykovou stránku považuji za velmi dobře propracovanou, čímž text působí opravdu autenticky, což potvrzuje ve své recenzi i Petry Nagy, který píše, že „pozornost si zaslouží rovněž autorčin jazyk, co do obraznosti a poetičnosti sice střídmy, avšak v promluvách – jak dospělých, tak dětských – nadmíru realistický.“³⁸ Pavel Portl pak považuje autorčin styl za snadno identifikovatelný, a podobně jako Markéta Kittlová, poukazuje Portl na hutnost textu, přičemž jej označuje za „v podstatě scénaristický. Dominují dialogy; náčrty situací a prostředí mají charakter inscenačních poznámek; rozsáhlé popisy vytěšňuje.“³⁹ Z recenzí je patrné, že je Petra Soukupová považována za výbornou prozaičku, jejíž nejsilnější schopností je práce s jazykem, s čímž nemohu nic než souhlasit.

³⁶ SOUKUPOVÁ, Petra. *Pod sněhem*. Brno: Host, 2015, s. 115.

³⁷ Tamtéž, s. 112.

³⁸ NAGY, Petr. *Petra Soukupová s lehkostí zkoumá těžkosti rodinného života*. Online. In: Aktálně.cz. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/literatura/recenze-rodice-ani-sourozence-si-clovek-nevybira/r~0e42d5da038311e581bd0025900fea04/>. [cit. 2024-04-22].

³⁹ PORTL, Pavel. *Hrabat se lavinou ženského hašteření*. Online. *Host*. 2015, roč. 31, č. 6, s. 90. ISSN 1211-9938. Dostupné z: https://www.h7o.cz/files/magazines/298/host_2015_06.pdf. [cit. 2024-04-22].

3 Nespolehlivost lidské paměti

3.1 Lucie Faulerová: Lapači prachu

Románový debut Lucie Faulerové vyšel roku 2017 v nakladatelství Torst, následující rok byl nominován na cenu Magnesia Litera za prózu a na Cenu Jiřího Orteny, ani jednu z těchto cen však román neobdržel. Magnesii Literu Faulerová získala již za publicistiku roku 2016, a to za dílo *Brnox: Průvodce brněnským Bronxem*, na kterém se podílela s Kateřinou Šedou. Roku 2020 vyšel její druhý román *Smrtholka*. Nutno zmínit, že tématem nedokončené disertační práce Lucie Faulerové byla nespolehlivost ve vyprávění, a proto není divu, že právě nespolehlivého vypravěče autorka využívá i ve své tvorbě.

Autorčin debut nezůstal bez povšimnutí a dostalo se mu značného množství pozitivních recenzí a kritických ohlasů, ve kterých kritici nejčastěji vyzdvihovali autorčinu hru s jazykem a odbornou znalost vyprávěcích postupů, jmenovitě to je například Kamila Drahoňovská, která tento román charakterizuje následovně: „Text je velká jazyková a literární hra: na dílčí slova se nabalují jejich další kontexty a významy, dlouhé věty střídají jednoslovné výkřiky, složené z výrazů převzatých z filmové či hudební rétoriky, a vypravěč s hlavní postavou [...] si spolu hrají jako kočka s myší.“⁴⁰

S vypravěčkou, a tedy hlavní postavou Annou se poprvé setkáváme v úvodní kapitole „nula“, ve které přebírá vypravěči vládu nad vyprávěním, nicméně vypravěče úplně nezavrhuje, neboť ten dál do textu vstupuje a podílí se na jeho genezi: „Můj vypravěč slyší ohlušující tikot hodin, který vyplnil celý prostor mého obýváku, já slyším gradující bu-bu-bu-bu-bubnování.“⁴¹ Nespolehlivá vypravěčka je podle Elišky F. Juříkové důležitým předpokladem pro utvoření působivé prózy, čtenář „tak dokonce má dojít až k poznání, že této vypravěčce působí potíže vůbec si určitá fakta a souvislosti připustit.“⁴²

Úvodní kapitola čtenáři poprvé představuje hrdinčin nihilistický životní postoj, její osobní krizi, krušnost života a sebedestruktivní sklony, v tomto duchu se nese celý román až do poslední kapitoly „osm a půl“. Anna se dobrovolně udržuje v sociální

⁴⁰ DRAHOŇOVSKÁ, Kamila. *Vyčpělá noční měra pokrytá prachem*. Online. In: iLiteratura. 2018. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/39673-faulerova-lucie-lapaci-prachu>. [cit. 2023-04-01].

⁴¹ FAULEROVÁ, Lucie. *Lapači prachu*. Praha: Torst, 2017, s. 12.

⁴² JUŘÍKOVÁ, Eliška F. *Vyprávění jako nástroj k uchopení rozporuplnosti ženského světa*. Host. 2018, roč. 34, č. 4, s. 57. ISSN 1211-9938.

izolaci, není schopná navázat zdravé vztahy, a dokonce si posléze nedokáže udržet ani práci, kontakt udržuje jen se svou sestrou Danou, případně jej zužuje na nezávazné sexuální známosti na jednu noc. Pravidelné pondělní schůzky dvou sester tvoří kompoziční rámec tohoto románu.

Následujících devět kapitol popisuje hrdinčiny každodenní rituály a události v rozmezí devíti týdnů, během kterých se sestry pravidelně schází, Dana má manžela, děti a na první pohled spořádaný život, Anna sestřiným životem a životním stylem opovrhne, svůj volný čas nejraději tráví doma ve svém bytě, kde je obklopena svými trofejemi – lapači prachu, kteří jí jsou jedinými společníky v jejím osamělém životě. Stereotypnost a fádnot jejího života podtrhuje i jazyk, kterým o něm vypráví, neustále opakuje stejné fráze, četné užívání citoslovců a rychlý vypravěčský styl, kterým chce autorka hrdinčiny myšlenky na čtenáře patrně naléhavě vychrlit.

V průběhu vyprávění se nám v retrospektivních pasážích začíná odhalovat Annina traumatická minulost. V prvních kapitolách lze na hrdinčin cynický životní postoj hledět s humorem, avšak po seznámení s bývalým psychologem Viktorem Kavim, se Anně vrací vzpomínky na její traumatické dětství, které se doposud snažila vytěsnit skrze své vlastní lži, ve kterých se sama ztrácí a postupně se do nich zamotává. Minulost obou sester poznamenaly nefunkční rodinné vztahy – otec alkoholik týrající svou rodinu psychicky i fyzicky, jeho násilná smrt, nástup matky do vězení a rozdělení obou sester. Annin otec agresí soustředil především na svou ženu a starší dceru Danu, Anně nevěnoval vůbec žádnou pozornost, jeho postoj vůči ní si vysvětlovala takto: „On se mě tolik štítíl, že se mě nikdy nedotkl“⁴³, „já jsem si mohla hrát s krabičkou sirek ve stohu slámy, a všem to bylo u prdele.“⁴⁴ Protagonistka se patrně cítila být rodinou opomíjena a nezúčastněna, odtud pravděpodobně pramení její neschopnost navázat sociální vztahy i v dospělosti.

Nemůžeme s jistotou tvrdit, kdo opravdu tyranského otce usmrtil, text naznačuje dvě možné varianty, Anna ke smrti otce nejprve poznamenává, že ji způsobila její matka, posléze je otcova smrt popsána z pohledu třetí osoby jako Annina vzpomínka, není zde však blíže specifikováno, kdo je viníkem: „„Cos to provedla?“ říká otec. Anna se lekne, ačkoli si říká, jistě, kdo jiný to mohl být, kdo jiný než ty, lekne se, avšak nikoli z toho důvodu, který vás napadne jako první, ne ne ne, z toho důvodu ne, ne proto, že její otec je přece mrtvý a náhle před ní stojí. Ne, proto ne, ale proto, že se na ni její otec

⁴³ FAULEROVÁ, Lucie. *Lapači prachu*. Praha: Torst, 2017, s. 108.

⁴⁴ Tamtéž, s. 145.

podíval. Anna ustoupí o dva kroky zpět a sleduje rukojeť kadeřnických nůžek, která trčí otcí z krku.⁴⁵ Následně Anna průběh vraždy popisuje z pozice spolupachatelky, její tvrzení ale zpochybňuje vypravěč o několik stránek později: „Jediné, co si neodpustím, je nevinná poznámka, že to všechno mohlo být tak trochu jinak. Znáte Annu, ne? Jak si ty věci pomotává, chudinka. Ještě nějakou dobu jí v uších bude znít zvolání, cos to provedla, Anno?!, aniž by ji napadlo, že to mohla být matčina reakce nad rozstříhanými závěsy a jejími kadeřnickými nůžkami, které ležely na zemi a které si Anna půjčila bez dovolení, [...], aniž by ji napadlo, že nebylo, co si pamatovat, že šla spát.“⁴⁶

Můžeme tak jen hádat, kdo je opravdovým viníkem, anebo jednu z předkládaných verzí přijmout jako tu správnou. Dokonce i sama autorka v rozhovoru říká, že „je relativní, zda v *Lapačích* chybí jasný konec, stejně jako je v knize relativizováno mnoho jiných věcí. Pro některé čtenáře je v *Lapačích* navíc konec jasný, vědí, „jak to dopadlo“ – protože si jednu konkrétní verzi z těch mnou nabídnutých možností vybrali. Stejně tak můžou považovat za platné všechny. Anebo je ještě možné, že závěr sám o sobě není to podstatné.“⁴⁷

Při protagonistickým podávání mnohdy až protichůdných informací můžeme hovořit o nějaké formě posttraumatické stresové poruchy (tj. zpožděná reakce na trauma), která by mohla být reakcí na její svědectví násilí páchaného vůči matce a starší sestře, případně pokud se přikloníme k domněnce, že byla Anna minimálně svědkem otcovy vraždy, na brutální smrt jejího otce. Prožitá trauma mění vlastnosti krátkodobé a dlouhodobé fungování, má vliv na emocionální stránku oběti, jedinec se může projevat útočným, neaktivním či otupělým chováním, může docházet ke snížení kladných emocí.⁴⁸ Zažité traumatické události mohly Annino chování v dospělosti do jisté míry ovlivnit, případně úplně determinovat, její nenávisť vůči lidem a mezilidským vztahům můžeme vnímat nejen jako její vlastní vůli, ale právě také jako snahu vytěsnit své vzpomínky z dětství a vypořádat se tak s oním traumatem. Podobně může fungovat i zmíněná nespolehlivost ve vyprávění, chybné podávání informací, lživé výpovědi demonstrují záměrné sklony ke klamání okolí a sebe samého, na druhé straně mohou poukazovat na nespolehlivost lidské paměti, která je o to víc porušena

⁴⁵ FAULEROVÁ, Lucie. *Lapači prachu*. Praha: Torst, 2017, s. 148-149.

⁴⁶ Tamtéž, s. 218.

⁴⁷ STASZEK, Zdeněk. *Je možné, že závěr není podstatný*. Online. H7O. 2018. ISSN 2336-2944. Dostupné z: <https://www.h7o.cz/clanky/12285-je-mozne-ze-zaver-neni-podstatny>. [cit. 2023-03-14].

⁴⁸ PRAŠKO. 2003. *Stop traumatickým vzpomínkám: jak zvládnout posttraumatickou stresovou poruchu*. Praha: Portál, Rádci pro zdraví, s. 32.

prožitými traumatickými událostmi snažíc se je vytěsnit. Ani Annina starší sestra Dana se s prožitým traumatem nedokázala vyrovnat. Matku věrně navštěvuje ve vězení, k čemuž se snaží přimět i Annu, zároveň se provdala za muže, který má stejně násilnické sklony jako její otec. Můžeme tak předpokládat i pomyslnou cykličnost, jelikož od jednoho bodu se její život odvíjí a opětovně se k němu vrací.

3.2 Viktorie Hanišová: Rekonstrukce

Viktorie Hanišová v literárním prostředí debutovala již roku 2015, a to románem *Anežka*, v roce 2018 na něj navazuje knihou *Houbařka* a v roce 2019 tuto volnou trilogii uzavírá románem *Rekonstrukce*, jenž bude předmětem následující analýzy. Všechny tyto romány vyšly v nakladatelství Host a spojuje je téma mateřství, traumat a vyrovnání se s nimi. Téma mateřství je v každém románu uchopeno jinak: v *Anežce* se autorka věnuje komplikovanému vztahu matky a adoptivní dcery především z pohledu matky, *Houbařka* také tematizuje vztah dcery s matkou a *Rekonstrukce* se zabývá sebevraždou matky a vraždou sourozence.

Jak bylo předestřeno, Hanišová se ve svých prózách věnuje zpracování tematiky rodinných vztahů, hlavním impulzem pro volbu této tematiky bylo její vlastní mateřství, které její tvorbu ovlivnilo zásadně,⁴⁹ díky románu *Rekonstrukce* si uvědomila, že jí mateřství „zasáhlo asi až moc.“⁵⁰ V rozhovoru s Radkem Štěpánkem zmiňuje nedostatek postav matek a dcer v literatuře, přičemž vztah mezi otcem a synem je dle jejích slov hodně literárně vžitý.⁵¹

Hanišová se zaměřuje hlavně na matky, které svou roli nezvládají tak, jak by měly. Ke tvorbě románu *Rekonstrukce* se Viktorie Hanišová volně inspirovala skutečným případem, jenž se odehrál poblíž Prahy, matka zavraždila jedno ze svých dětí a následně se pokusila o sebevraždu. Hanišová považuje za největší oběť druhého syna, který s traumatem bude žít do konce života.⁵² Ústředním tématem románu je tedy popis toho, co se může stát po spáchání takové vraždy, jak lidé na tuto skutečnost reagují, a jakou stopu to zanechává na duševním zdraví těch, kteří událost přežili. V knize se autorka

⁴⁹ ŠTĚPÁNEK, Radek. Mateřství se pro mě stalo významným inspiračním zdrojem. Online. In: Kavárna nakladatelství Host. Dostupné z: <https://kavarna.hostbrno.cz/clanky/jeste-jsem-nevyrostla-z-postpubertalni-gymplove-existencialni-faze>. [cit. 2024-02-09].

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Problematikou vztahu mezi otcem a synem se zabývá např. Jan Balabán (*Zeptej se táty*), Emil Hakl (*Pravidla směšného chování*) či Ivan Matoušek (*Oslava*).

⁵² Tamtéž.

opírá o reálné případy a zmiňuje činy Romany Zienertové, která v roce 2011 zavraždila své čtyři děti, Antonie Staškové a Pavla Grepla, Heleny Čermákové a další. V souvislosti s případem Romany Zienertové se hovoří o tzv. Médeině komplexu, jehož název vychází z Eurípidovy tragédie, ve které se Médeia nevěrnému manželovi pomstí vraždou jejich dvou synů, Antonie Stašková syna usmrtila, aby ho nedostal do péče jeho otec, a Helena Čermáková svou čtyřletou dceru v opilosti omylem zalehla.

Román *Rekonstrukce* vypráví příběh Elišky, jejíž život ovlivnila traumatická událost. Příběh je zpracován do padesáti tří různě dlouhých kapitol a jedné nečíslované kapitoly, tu můžeme považovat za kapitolu úvodní. Tato kapitola popisuje okamžiky před tragédií, která je ústředním tématem celé knihy, a je zakončena úryvkem z novin: „Děsivá vražda a sebevražda v Praze. Malého Mikuláše (†4) uškrtila jeho vlastní matka [...]“⁵³ Článek dále popisuje průběh činu, vyjádření policejního mluvčího, sousedy a spekulace: „jak nám však sdělil zdroj z blízkého okolí, mohla mít Kateřina S. psychické problémy a dlouhodobé spory s manželem. Tajný zdroj dokonce naznačil, že měla milence.“⁵⁴ Žádná z těchto domněnek však v díle potvrzena není. Stejně jako v případě, kterým se Viktorie Hanišová nechala inspirovat, se ani v příběhu Elišky nedozvídáme důvod, proč se její matka k takovému činu uchýlila. V průběhu díla je nám pouze naznačena možnost, že trpěla psychickou poruchou – zde opět nacházíme podobu s událostí poblíž Prahy, kdy se pachatelka potýkala se schizofrenií a její čin tak žádné logické vysvětlení neměl.⁵⁵

Využitá chronologická kompozice je doplňována retrospektivními pasážemi, v nichž Eliška vzpomíná na své dětství, případně retrospektivu obsahují vyprávění Marty, která Elišce vypráví o svých sestřích a dospívání. Právě díky Martě jsme schopni důkladněji poznávat charakter Eliščinu matky, která již od útlého věku působila poněkud zvláště a zasněně. Text má až detektivní zápletku, Eliška se snaží zjistit, co matku k činu dovedlo, postupně se dozvídá o povaze své matky Kateřiny, sousedů se ptá na osudný den a vyšetřovatel jí prozradí detaily z vyšetřování.

Detektivní prvky jsou však užity ryze kvůli čtivosti.⁵⁶ Motivy detektivního pátrání udržují v knize napětí, souhlasím však s Erikem Gilkem, který v minirecenzi pro A2

⁵³ HANIŠOVÁ, Viktorie. *Rekonstrukce*. Brno: Host, 2019, s 11.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ ŠTĚPÁNEK, Radek. Mateřství se pro mě stalo významným inspiračním zdrojem. Online. In: Kavárna nakladatelství Host. Dostupné z: <https://kavarna.hostbrno.cz/clanky/jeste-jsem-nevyrostla-z-postpubertalni-gymplove-existencialni-faze>. [cit. 2024-02-09].

⁵⁶ Tamtéž.

píše, že „bezvýchodnost Eliščina pátrání postupně začíná unavovat.“⁵⁷ Eliščino pátrání po matčinych motivacích se mění v posedlost, a nakonec se z něj stává pokus hledání vlastní identity. Hlavní hrdinka se totiž domnívá, že pokud se nevyrovná se svou minulostí, nebude schopna žít plnohodnotný život. Zvolený detektivní kompoziční postup vytýká i Marta Buzinkaiová,⁵⁸ poukazuje na to, že je tato taktika nejprve dynamická a atraktivní, vyzdvihuje detaily z úvodní kapitoly („v jedné ruce drží igelitovou taštičku se zeleným křížem,“⁵⁹ netrpělivost matky a zastávka na pískovišti), ve fiktivním novinovém článku se pak dovídáme, že ten večer Kateřina S. syna omámila léky (taštička z lékárny), a o několik kapitol později se seznamujeme se svědkyní, pravděpodobně poslední osobou, jež spatřila matku i syna naživu, a to právě na pískovišti. Tempo se podle Buzinkaiové ustálí ve chvíli, kdy se začíná měnit psychika hlavní postavy, těžiště se přesouvá k Eliščiným vnitřním monologům a případům matek, které zabily vlastní děti. Stejně jako Erik Gilk shledává Eliščino bezvýsledné pátrání za únavné a zbytečné.⁶⁰

Již zmíněná úvodní kapitola je psána ve 3. osobě, přičemž vypravěč není postavou příběhu, který vypráví, omezuje se na popis prostředí a vnější projevy postav, hovoříme tak o vypravěči heterodiegetickém. Následující kapitoly využívají homodiegetického vypravěče, kterým je Eliška zprostředkovávající děj románu. Eliška vypráví děj v minulém čase patrně s časovým odstupem, což můžeme určit díky závěrečné kapitole knihy, kde je zničením užito vyprávění v čase přítomném: „prsty na mých zádech jsou najednou hrozně studené. Otevřu oči. Prší. Déšť mi stéká po čele do očí. Už zase vidím.“⁶¹ Příběh je líčen pozvolně, k závěru knihy se však tempo zrychluje a kapitola odehrávající se v přítomnosti rychle uzavírá knihu. Podle Drahoňovské slouží závěrečné zrychlení jako zintenzivnění čtenářského prožití hrdinčina psychického stavu.⁶² Kryštof

⁵⁷ GILK, Erik. Viktorie Hanišová: Rekonstrukce. Online. In: A2. 2019. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2019/18/viktorie-hanisova-rekonstrukce>. [cit. 2024-04-22].

⁵⁸ BUZINKAIOVÁ, Marta. Rekonstrukciou k dekonstrukcii. *Glosolalia*. 2020, roč. 9, č. 3, s. 44. ISSN 1338 - 7146.

⁵⁹ HANIŠOVÁ, Viktorie. Rekonstrukce. Brno: Host, 2019, s. 9.

⁶⁰ BUZINKAIOVÁ, Marta. Rekonstrukciou k dekonstrukcii. *Glosolalia*. 2020, roč. 9, č. 3, s. 46. ISSN 1338 - 7146.

⁶¹ HANIŠOVÁ, Viktorie. Rekonstrukce. Brno: Host, 2019, s. 303

⁶² DRAHOŇOVSKÁ, Kamila. Třetí příspěvek k selhávajícímu rodičovství. Online. In: iLiteratura.cz. 2019. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/42085-hanisova-viktorie-rekonstrukce>. [cit. 2024-03-21].

Špidla ve své recenzi naráží na nedostatečně využitý potenciál Eliščina nespolehlivého vyprávění a jeho plochost.⁶³

Převládající vypravěčská linie užívá spisovnou češtinu, přičemž nespisovné výrazy nalezneme v přímé řeči postav, jedná se především o diftongizaci *y* v *ej* („ten můj synáček nebyl jinej“⁶⁴) a zúžení *é* v *y* („takový dítě tě přivede k šílenství,“⁶⁵ „taky svlíknout“⁶⁶), užití nespisovné výrazy jsou typické pro obecnou češtinu. V románu nalezneme také expresivní výrazy a vulgarismy („jenže moje předurčenost říká, že se na to máš, kurva, vysrat!“⁶⁷), zároveň obsahuje výrazy charakteristické pro určitou profesi, příkladem může být vyšetřovatel Petr Vavřinec užívající odbornou terminologii: „nikdy jsme nenašli pachatele, ani vražednou zbraň.“⁶⁸ Odborná terminologie se také promítá do Eliščiných popisů tvorby bakalářské práce (např. bilance, technická zpráva, požární řešení.)

Román *Rekonstrukce* se zabývá tragickým osudem Elišky Součkové a její rodiny, Eliščin otec tragédii psychicky nezvládl. Eliška byla svěřena do péče matčiny starší sestry. Eliška bydlela v její velké vile a přestoupila na novou školu. Leonie, které byla Eliška svěřena do péče, dopřála neteři vše, co potřebovala. Materiální zabezpečení se však nedokázalo vyrovnat lásce, kterou Eliška v dospívání potřebovala: „nic z toho, co jsem s tetou prožívala, ale nepřipomínalo skutečný život.“⁶⁹ Absence lásky a náklonosti mohla být důvodem, proč se Eliška pokouší o rekonstrukci. Hlavní hrdinka popisuje komplikované soužití s tetou Leonii: „když mi nechutnala bábovka, zatvářila se, jako bych ji smrtelně urazila: ‚Tak ty tu moji bábovku nechceš?‘ prohodila vyčítavě.“⁷⁰ Eliška tetě její emoční plochost nikdy nevyčítá a věří, že se o ni postarala nejlépe, jak uměla, i když bývalo Elišce v její přítomnosti úzko. Další změna pro ni nastává těsně před maturitou, kdy našla tetu Leonii bez známek života v křesle, ve kterém trávila většinu volného času. Eliška nabídla spolubydlení své kamarádce Romaně a nastoupila na vysokou školu.

⁶³ ŠPIDLA, Kryštof. Když vraždí mámy. Online. Host. 2019, roč. 35, č. 10, s. 64. ISSN 2336-2944. Dostupné z: <https://www.h7o.cz/files/magazines/10353/11zlkjdg-host-19-10-el-NM.pdf>. [cit. 2024-03-23].

⁶⁴ HANIŠOVÁ, Viktorie. Rekonstrukce. Brno: Host, 2019, s. 100.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Tamtéž, s. 237.

⁶⁷ Tamtéž, s. 301.

⁶⁸ Tamtéž, s. 184.

⁶⁹ Tamtéž, s. 25.

⁷⁰ Tamtéž, s. 23.

Eliščino pátrání začíná právě na vysoké škole a první zpovídanou osobou je teta Marta, matčino dvojče, ta neteři věnovala fotografie a vzpomínala na dětství, jak je přísně vychovávala o patnáct let starší Leonie („Leonie nás nesnášela snad ještě víc než máma s tátou. Jestli se jí už před naším narozením věnovali rodiče málo, teď se na ni vykašlali úplně. Není divu, že na nás byla přísná, skoro až zlá“⁷¹), dokonce na své sestry užívala i fyzické tresty. Při rozhovoru vyjadřuje Marta myšlenku, že nebyla Eliščina matka v pořádku, nebyla si však jistá, zda jí nepřipisuje nenormální vlastnosti proto, aby si vysvětlila čin, který její sestra spáchala. Mezi Eliškou a Martou spatřují podobnost, obě byly svými rodiči přehlížené, sdílejí stejné pocity osamělosti a obě vychovávala Leonie, každou z nich však jiným způsobem. Eliška s Martou spolu stráví Vánoce, během kterých se Romana svěří, že otěhotněla s vysokoškolským docentem, který se na výchově dítěte odmítá podílet. S dcerou Haničkou Romaně pomáhá Eliška, jež se v tento okamžik ukazuje jako silná a nadmíru zodpovědná osoba, Hanička stále pláče a dívkám na pomoc přichází Marta, která pomáhala i sestře Kateřině právě s malou Eliškou: „nabídla jsem jí pomoc – vozila jsem kočárek, přebalovala tě, někdy i koupala, trávila jsem s tebou snad víc času než ona. Dějala jsem to tak dlouho, dokud to nezačalo Katce vadit. Pak už jsem směla pomáhat, jen když to opravdu potřebovala.“⁷²

Za nedlouho si Eliška najde přítele Davida, s jehož pomocí vytvoří vztahovou analýzu, díky níž se jí otevrou další možnosti, jak kontaktovat a najít osoby zapletené do případu. Od nikoho z nich se nedozví nic podstatného, sociální pracovnice umírá, detektiv Petr Vavřinec jí sice sdělí průběh vyšetřování, ale na matčín motiv policie nikdy nepřišla, Eliška se sešla i s matčinou paranoidní kamarádkou docentkou Hakenovou, jež jí vysvětlila, že důvodem pro Mikulášovo usmrcení byla jeho záchrana před hrozícím masakrem, jestli to je pravda se ale čtenář nedozví.

Nakonec se sejde i s otcem, jehož od události neviděla, přičemž Eliška zjišťuje, že se její otec z tragédie nikdy nevzpamatoval. Pátrání Eliška vzdá po hospitalizaci v nemocnici, rozhodne se, že David je pro ni ten pravý, a minulost pro ni přestává existovat. Hledí na přítomnost a budoucnost s Davidem, za kterého se vdá a stává se z ní matka. Elišce se opět vrací vzpomínky na dětství, zjistí, že opět otěhotněla a obává se, že by se matčín psychologický vzorec mohl opakovat, Davidovi o těhotenství neřekne a přemýšlí o potratu. David tajemství o jejím těhotenství zjistí, odveze jejich syna Jakuba a odjíždí pryč dávaje Elišce čas na rozhodnutí, zda chce nadále zůstat uvězněna

⁷¹ HANIŠOVÁ, Viktorie. Rekonstrukce. Brno: Host, 2019, s. 76.

⁷² Tamtéž, s. 79.

ve své minulosti anebo začít žít v současnosti, v níž se nachází i její rodina. Eliščin deficit bližších rodinných vztahů se projevil v její dospělosti, kdy se vdala a stala matkou.

Poslední kapitola knihy se nejprve jeví tak, že má Eliška v plánu spáchat sebevraždu. Sedí na okraji skály, kam jako malá chodila s Romanou, a před očima se jí mihotají obličej matky a bratra. Všechny materiály týkající se případu Kateřiny S. vyhodí a jediné, co si ponechá, je matčina fotka.

Eliščino pátrání vyvolává více otázek než odpovědí, přičemž je jejich většina naprosto zbytečná. Buzinkaiová v nesmyslnosti a prázdnotě odpovědí nachází paralelu s komplikovaností a komplexností života a připomíná, že „na některé otázky neexistuje uspokojivá odpověď.“⁷³ Motiv rekonstrukce se pak podle Buzinkaiové nevztahuje pouze na detektivní linii, ale také na tu vztahovou a psychologickou.⁷⁴ Souhlasím s Kryštofem Špidlou, který za hlavní téma knihy označil motiv „nemožnosti uniknout minulosti,“⁷⁵ navíc bych zmínila tematizaci nespolehlivé paměti, která je v díle rozvíjena v podobě úpravy a vytěsnění vzpomínek. Eliška si vybavuje detaily nálezu těl, ty jsou ale později vyvráceny vyšetřovatelem Vavřincem, který jí vyličí, jak přesně se její matka zabila, ona se však nemůže zbavit obrázku scenerie, jež viděla. Svěří se Davidovi, a ten jí vysvětluje, že „vzpomínky mohou být strašně zavádějící nebo úplně mylné.“⁷⁶ Paměť podle něj nefunguje jako statické úložiště, ale je dynamická a značně nespolehlivá.

Nejdominantnějším tématem je bezpochyby mateřství, které má v knize mnoho podob – matka vražedkyně Kateřina, která v dětství nevěnovala Elišce tolik pozornosti jako mladšímu Mikymu; Romana, ze které se stane svobodná matka plná nejistoty a strachu, zároveň se potýká s laktační psychózou a poporodní depresí; bezdětná teta Marta zastávala roli matky dospělé Elišky a oplývala mateřskou láskou; matka Romany, pro níž dcera nebyla nikdy dostatečně dobrá. Došlo zde k demytizaci stereotypu matky jako starostlivé, obětavé a laskavé osoby, místo toho se setkáváme s komplexnějším zobrazením mateřství.⁷⁷ Romanin porod je popsán konkrétně, naturalisticky a bez

⁷³ BUZINKAIOVÁ, Marta. Rekonštrukciou k dekonštrukcii. *Glosolália*. 2020, roč. 9, č. 3, s. 45. ISSN 1338 - 7146.

⁷⁴ Tamtéž, s. 47.

⁷⁵ ŠPIDLA, Kryštof. Když vraždí mámy. Online. Host. 2019, roč. 35, č. 10, s. 65. ISSN 2336-2944. Dostupné z: <https://www.h7o.cz/files/magazines/10353/11zlkjdg-host-19-10-el-NM.pdf>. [cit. 2024-03-23].

⁷⁶ HANIŠOVÁ, Viktorie. Rekonstrukce. Brno: Host, 2019, s. 189.

⁷⁷ BALLOVÁ, Denisa. Ako mohla zabiť seba a svoje dieťa? *Glosolália*. 2020, roč. 9, č. 3, s. 45. ISSN 1338 - 7146.

jakéhokoli příkrášlení, porod přítomnou Elišku výrazně zasáhl: „vždycky jsem si představovala porod jako něco hezkého. Trocha dřiny a nakonec slzy štěstí nad růžovým miminkem. Byla jsem překvapená, jak tělesný zážitek to je.“⁷⁸

Psychologie postav je další aspekt, který v této knize hraje roli, nicméně mnoho recenzentů právě postavy shledává jako problematické. Kryštof Špidla výběr zužuje na postavy vedlejší, které jsou výrazně použité jako hýbatelé děje, jako příklad využívá tetu Leonii, která je citově chladná proto, aby si k ní Eliška nevybudovala hlubší pouto, další plochou postavou je například Eliščin budoucí manžel David ztvárnující klišé představy o člověku se zájmem o IT. Plochost nachází i ve vypravěčce Elišce, neboť „jednotlivé epizody přicházejí a odcházejí bez toho, aniž by hrdinku hlouběji proměnily.“⁷⁹ Za lépe vykreslené považuje tetu Martu a Romanu, ta podle Denisy Ballové však nemá žádnou výraznou funkci, nijak se nevyvíjí a dělá nepochopitelná rozhodnutí.⁸⁰ S Ballovou si dovolím nesouhlasit, Romana je pro knihu důležitá a její význam spočívá právě v zobrazení mateřství. Romana nám je představena jako dívka bez sebevědomí, pro což Eliška neměla pochopení, protože byla dle jejího názoru hezká a vtipná: „nechápala jsem, jak jí může scházet sebevědomí. Pořád mluvila o tom, jak je tlustá, ošklivá a hloupá.“⁸¹ Romanino nízké mínění o sobě samé jistě pramení z komplikovaného vztahu s matkou a bratrem, který jí kradl peníze, nadával jí a někdy ji i tloukl. Matka ji ponižovala, kritizovala ji dokonce i těsně po porodu: „pane bože,“ zaslechla jsem šepot po své levici. „Ta je ale tlustá.“⁸²

Ke škodě je rovněž nedostatečné rozvinutí příběhu Jany, která se příběhem jen mihne bez vyššího záměru. Zjistíme o ní jen to, že je Eliščinou kamarádkou ze školy, kterou navštěvovala před svěřením do tetiny péče, a že Janu doma jako dítě fyzicky trestali, i to však čtenář musí z příběhu vytušit, neboť nám jsou předestřeny pouze náznaky: „úlekem skoro vykřiknu. Jana má nateklé oko a rozbitý ret. Na obou předloktích vystupují podlitiny. „Upadla jsem z kola,“⁸³ „mezi dětmi byla i Janička,

⁷⁸ HANIŠOVÁ, Viktorie. Rekonstrukce. Brno: Host, 2019, s. 88.

⁷⁹ ŠPIDLA, Kryštof. Když vraždí mámy. Online. Host, 2019, roč. 35, č. 10, s. 64. ISSN 2336-2944. Dostupné z: <https://www.h7o.cz/files/magazines/10353/11zlkjdg-host-19-10-el-NM.pdf>. [cit. 2024-03-23].

⁸⁰ BALLOVÁ, Denisa. Ako mohla zabiť seba a svoje dieťa? Glosolália. 2020, roč. 9, č. 3, s. 45. ISSN 1338 - 7146.

⁸¹ HANIŠOVÁ, Viktorie. Rekonstrukce. Brno: Host, 2019, s. 34.

⁸² Tamtéž, s. 91.

⁸³ Tamtéž, s. 176.

kteří tu nikdo neřekl jinak než Liška. Oči měla opět opuchlé a zarudlé a na krku velké tmavě rudé fleky.“⁸⁴

Další stopy domácího násilí jsou v knize jen náznakové, jelikož není žádný z příběhů vedlejších postav zpracován do hloubky, nemůžeme s jistotou určit, jak velkou roli tyto znaky hrály. Krystalickým příkladem oběti domácího násilí je zmíněná Jana, jež své zážitky léčí léky a alkoholem, poté se můžeme pozastavit nad výchovnými metodami tety Leonie aplikující na své mladší sestry tělesné tresty, zatímco Romanina matka užívá psychické násilí, psychické násilí se marginálně dotýká i tety Marty, jejíž manžel používá výhrůžky pro to, aby jej rychle obsloužila, a je „na ni zlý“, jak se sama Elišce svěruje. Na otázku, zda považovat čin Kateřiny S. za domácí násilí, neexistuje jednoznačná odpověď. Osobně jsem toho názoru, že pokud nebylo v minulosti řešeno jakkoli nevhodné chování vůči dítěti, není pro mě logické tuto událost označit jako domácí násilí, neboť nesplňuje určité znaky a nenaplnuje skutkovou podstatu (opakování, dlouhodobost, eskalace). V souvislosti s matkami vražedkyněmi se nejčastěji hovoří o psychické poruše a Médeině komplexu, jehož původem je nenávist k jejich otci. Sice bylo v knize zmíněno, že měli manželé Součkoví nějaké problémy, hloubku těchto problémů se však nedovíáme a příčina nám tak zůstává skryta. Právě v nezodpovězených otázkách se ukrývá jedna z předností celé knihy, dle Jana M. Hellera se čtenářský zážitek nachází v představě nedospělé dívky, kterou honba za odpověďmi dožene téměř k sebezničení: „má to celé cenu, nebo je lepší to ,to odstranit a vyhodit jako staré smetí‘, jak se dočteme na poslední stránce? Ani po přečtení si nejsme jistí.“⁸⁵ Heller Hanišové vytýká vypravěčský styl a nefunkčnost kauzálních souvislostí, ve vypravěčském stylu vidí nevýhodu i Aneta Mladějovská, podle které „zůstává neměnný bez ohledu na věk přibývajících zkušeností, vědomostí a emoční prožívání postavy.“⁸⁶ Text má přesto několik silnějších míst, Kryštof Špidla vyzdvihuje expozici, razantní vstup do světa vyprávění a závěr románu.⁸⁷

⁸⁴ HANIŠOVÁ, Viktorie. Rekonstrukce. Brno: Host, 2019, s. 208.

⁸⁵ HELLER, Jan M. Nedotažená rekonstrukce. Tvar. 2019, roč. 30, č. 17, s. 3. ISSN 0862-657X.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ ŠPIDLA, Kryštof. Když vraždí mámy. Online. Host. 2019, roč. 35, č. 10, s. 65. ISSN 2336-2944. Dostupné z: <https://www.h7o.cz/files/magazines/10353/11zlkjdg-host-19-10-el-NM.pdf>. [cit. 2024-03-23].

4 Komplikovaný vztah s matkou

4.1 Petra Dvořáková: *Vrány*

Novela *Vrány* byla vydána v roce 2020 nakladatelstvím Host, jejím hlavním tématem jsou rodinné vztahy, přičemž se zde autorka zaměřuje především na vztah matky a dcery. Inspirace touto problematikou pramení nejspíše ze zkušenosti autorky samotné, která přiznala, že problémy z jejího dětství, primárně konflikty s matkou, její tvorbu zasáhly.⁸⁸ Petra Dvořáková je oceňovanou autorkou, jejíž debut *Proměněné sny* (2006) roku 2007 získal Magnesii Literu za publicistiku. Ve své tvorbě se Dvořáková věnuje různým tématům, mimo výše zmíněné rodinné vztahy ve svých knihách tematizovala otázku víry a téma mentální anorexie, se kterou se sama od dvanácti let potýkala, což promítla do své druhé knihy *Já jsem hlad* (2009), která ze všech autorčiných knih nese nejvíce autobiografických prvků.

V próze *Vrány* Petry Dvořákové se v roli vypravěče rovnoměrně střídají Barbora s matkou, díky tomu máme možnost nahlédnout do myšlení obou těchto postav a vidět mnohdy vyhocené situace z pohledu obou akterek. Můžeme tak snáze pochopit motivy, které stojí za jejich rozhodnutími. Ke změnám vypravěče dochází pravidelně po relativně krátkém úseku. V případě obou vypravěček hovoříme o tzv. přímém, homodiegetickém vypravěči, který se omezuje pouze na perspektivu vypravěček, a osobní ich-formě prezentu.

V textu je uplatněn chronologický kompoziční postup. Vyprávění je rozčleněno do kratších úseků, přičemž vyprávěcí pásma obou vypravěček jsou od sebe odděleny graficky – znakem hvězdičky, díky čemuž je přechod mezi jednotlivými pasážemi přehlednější. Plynulost vyprávění nepravidelně přerušuje jedenáct krátkých lyrizujících odstavců vysázených kurzívou a fungujících jako prology pro následující kapitolu. Tyto miniatury obsahují stručný popis života vrány, přičemž částečně nabízí pohled do života za oknem blízkého domu. V počínání vrány a matky můžeme vnímat jistou podobnost, obě vykazují péči, která je odpoutaná od citů a emocí. Petr Nagy však v prolozích

⁸⁸ JANEČKOVÁ, Nora. Sama doma: Reportáž: Spisovatelka Petra Dvořáková. Online. 11.11.2016 In: iVysílání. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1148499747-sama-doma/316292320030015/>. [cit. 2023-06-13].

spatřuje spíše pouhý ornament nevnašející do vyprávění „žádnou zásadně novou a odlišnou perspektivu.“⁸⁹

V knize *Vrány* Dvořáková využívá především nespisovnou češtinu, vulgarismy a expresivní výrazy se objevují ve vypravěčských pasážích i v přímé řeči: „když jsem to doma řekla ségře, byla uprdlá, řekla, že je ten linoryt debilní,“⁹⁰ „ségra se na mě dívá jak na blbečka,“⁹¹ dále jsou zde použity nespisovné koncovky přídavných jmen (zejména diftongizace *y* v *ej* a změna *é* v *y*) a nespisovné gramatické tvary (především tvary a koncovky sloves, například *seš*, *bejt*), které najdeme především v přímé řeči postav. Použití této roviny češtiny vytváří efekt mluvenosti. Spisovná čeština je využita v krátkých pasážích popisujících počínání vrány za oknem.

Petra Dvořáková v novele *Vrány* vypráví příběh dvanáctileté Barbory a její dysfunkční rodiny, která dívku zjevně přehlíží. Bára má výtvarný talent podporovaný její živelnou povahou, přičemž právě tato nespoutaná a energetická povaha velmi popuzuje matku, která upřednostňuje starší dceru Katku. Katuška je v jejích očích dokonalou, vždy udělá, co jí řekne, umí se sama o sebe postarat a je také vzhledově hezčí. Téma této novely se zároveň marginálně dotýká manželství rodičů, jejichž vztah je založen především na výchově dcer. Své frustrace a vztek směřovaný na Barboru matka přenáší i na otce, který jejich konflikty řeší fyzickým násilím. Manželovy fyzické tresty si matka následně vyčítá: „Já jsem to tak nemyslela, aby Václav Barunu takhle zmlátil. Jen jsem chtěla, aby to s ní vyřešil,“⁹² nicméně fyzické tresty považuje za jediný možný způsob, jak Báru vychovávat.

Nepochopení se Báře dostává i ze strany starší sestry, která zaujímá vůči Báře stejný postoj jako jejich matka, Kateřina dokonce s fyzickými tresty páchanými na své sestře souhlasí, vnímá je jako zasloužené a se sestrou nikdy nesoucí. Matčin rozdílný přístup k dcerám můžeme spatřit například i v jejich oslovování; o starší dceři vyjadřuje jako o Katušce, zatímco Bára je především nazývána jako Baruna. Matka do starší dcery promítá veškeré své ideály.

Bára vnímá dominantní osobnost matky a to, jak velký má její postoj vliv na chování ostatních členů rodiny, proto když matka odjede na služební cestu, pociťuje Bára v domácnosti zlepšení; otec ji nemlátí, zároveň cítí i změnu chování Katušky:

⁸⁹ NAGY, Petr. Smutný pohled do lidského hnízda. Tvar. 2020, roč. 31, č. 10, s. 3. ISSN 0862-657X.

⁹⁰ DVOŘÁKOVÁ, Petra. *Vrány*. Brno: Host, 2020, s. 53.

⁹¹ Tamtéž, s. 75.

⁹² Tamtéž, s. 46.

„kdyby se ségra nesnažila chovat podle mamky, ale podle sebe, určitě bysme byly opravdický kámošky.“⁹³ Později se vztah mezi otcem a Barborou vyvine na sexuální úroveň, otcovy doteky a zkoumavé pohledy jsou Barboře nepříjemné a uvědomuje si, že je to nevhodné a dít by se to nemělo, není však zcela schopna situaci zcela pochopit. Barbora si tyto znaky interpretuje tak, že je na ni otec hodný a jeho chování nazývá mazlením.

Příležitostí, díky kterým mohla Barbora získat pomoc, nebylo mnoho. Poprvé si jejích modřin všimá spolužačka v šatně: „Co to máš na zadku?“ [...] „To je, jak kdybys tam měla vobtisknutou ruku“.⁹⁴ Barbora však svou modřinu vysvětluje nešťastným spadnutím ze schodů, před spolužačkami se za fyzické tresty otce stydí, a to hlavně proto, že je dle jejích slov „divný.“ Spolužačkám Barbořina odpověď zjevně stačila a dále se tím nezabývají.

Se svými „zážitky“ se Barbora poprvé sama svěruje ve slohové práci, kde popisuje, jak výše zmíněný odjezd matky na školení utlumil otcovy fyzické tresty. Ovšem k vylíčení jeho nepatřičných něžností se už nedostane: „Ještě jsem chtěla napsat, jak jsme se s taťkou koukali na televizi a on mě hladil, ale to už nestihnu [...]“.⁹⁵ Na základě této slohové práce si třídní učitelka pozve Báru do kabinetu, kde je přítomna také učitelka přírodopisu, zastávající funkci výchovné poradkyně. Třídní učitelka vystupuje chápavě a trpělivě a snaží se zjistit, nakolik je Bářino sdělení pravdivé, ovšem výchovná poradkyně Báře nevěří a naléhá na ni: „Takže my ti to teda věříme,“ [...] „Ale víš, co se teď stane?! [...] „Teď budeme muset zavolat sociálku, a ta to začne u vás doma řešit. A taky je možné, že tě dají na nějaký čas do dětského domova, aby se ukázalo, jestli nám nelžeš. Uvědom si, že jestli sis to vymyslela, tak to tátovi opravdu moc ublíží.“⁹⁶ Tato slova dívku pochopitelně vyděsí a své tvrzení vezme zpět a utvrdí se ve svém mlčení o rodinných poměrech.

Nejprve pomoc Báře nabízí mladý učitel angličtiny přezdívaný Frodo, a následně jí pomáhá i jeho matka, učitelka výtvarné nauky na základní umělecké škole. Frodo se o Bářinu rodinnou situaci upřímně zajímá a zároveň je zaujat jejím výtvarným talentem.

Domácí násilí má v tomto příběhu několik podob; fyzické násilí a sexuální zneužití, kdy je původcem vždy otec, a násilí psychické, které je způsobeno matkou.

⁹³ Tamtéž, s. 91.

⁹⁴ DVOŘÁKOVÁ, Petra. Vrány. Brno: Host, 2020, s. 48.

⁹⁵ Tamtéž, s. 91.

⁹⁶ Tamtéž, s. 100.

U psychického násilí můžeme spatřit formu *verbální* i *neverbální*⁹⁷, za verbální formu je považováno ponižování („Smrdíš potem,‘ zamračím se na ni, ‚jdi se okamžitě umejt,“⁹⁸ „od té chvíle, co mně mamka pořád říká, že smrdím potem, se strašně stydím.“⁹⁹), neverbální forma se zde projevuje ničením věcí: „Mamka mně všechno zničila. Ona mi vždycky všechno zničí. A teďka rozervalo i můj obrázek.“¹⁰⁰

V souvislosti s motivy můžeme hovořit i o motivu tělesnosti, Bára dospívá a střetává se tak s novými funkcemi a projevy svého těla: tělesný pach, menstruace, vaginální výtok, bolest při tělesných trestech, otcovy doteky.¹⁰¹ Pro knihu je však zajisté dominantní motiv vran, který posloužil i jako samotný název díla, v příběhu doprovází důležité momenty hrdinčina života, vrána hnízdící za jejím oknem se jí stává inspirací pro obraz, díky kterému vyhraje výtvarnou soutěž, poté se opět vrací do samotného závěru knihy. Poté, co Frodo se svou matkou konfrontují Bářiny rodiče, se dívka obává dalšího konfliktu. Jediným východiskem z této situace je únik, který není však možný provést dveřmi, v tuto chvíli si začne dívka všimnout, že se její ruce mění v křídla: „Podívám se na své ruce a vidím, že to nejsou ruce, ale křídla, takový krásně černý a lesklý, úplně stejný, jako mají ty vrány u nás na stromě.“¹⁰² Motiv vrány se tak promítá do samého závěru textu, kdy Bára s myšlenkou, že může létat, vyskočí z okna a spáchá tak sebevraždu: „Vyletím z okna a je mi dobře, protože vím, že už nikdy tady nebudu.“¹⁰³

Dvořáková ve své novele neposkytuje nijak komplexní vystižení psychiky postav, autorka se zaměřuje především na vykreslení emocí dvou vypravěček, dle Kamily Drahoňovské se autorka „soustředí spíše na situaci nešťastného dítěte než na hloubku rodinných vztahů a psychologickou kresbu postav“¹⁰⁴, i přesto můžeme mnohdy vytušit pohnutky, které vedou postavy k jejich činům. Podobně se o Vránách vyjadřuje i Josef Chuchma, upozorňuje na to, že „vezmeme-li v potaz autorčin předloňský román Dědina coby referenční bod, pak musíme konstatovat, že její tvorba nabrala sestupný směr.“¹⁰⁵ Tento postoj zaujímá především kvůli nedostatečné psychické prokreslenosti postav

⁹⁷ Viz kapitola 1.1 Znaký a formy domácího násilí.

⁹⁸ DVOŘÁKOVÁ, Petra. Vrány. Brno: Host, 2020, s. 72.

⁹⁹ Tamtéž, s. 75.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 57.

¹⁰¹ ZÍZLER, Jiří. Varování od vran. Tvar. 2020, roč. 31, č. 10, s. 3. ISSN 0862-657X.

¹⁰² DVOŘÁKOVÁ, Petra. Vrány. Brno: Host, 2020, s. 181.

¹⁰³ Tamtéž, s. 182.

¹⁰⁴ DRAHOŇOVSKÁ, Kamila. Poctivý doušek koncentrovaného hnisu. Online. In: ILiteratura.cz. 2020. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/42695-dvorakova-petra-vrany>. [cit. 2023-11-03].

¹⁰⁵ CHUCHMA, Josef. Přiletěly, odletěly. A nic... Online. In: Respekt. 2020. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2020/8/priletely-odletely-a-nic>. [cit. 2024-12-06].

a *Vrány* srovnává s autorčinou dřívější tvorbou: „V mnohohlasé Dědině, panoramatickém obraze dnešní vesnice, autorka prokazuje jazykovou i psychologickou odstíněnost. V monologu Chirurga, lékaře středního věku ocitnuvšího se v existenčních i vztahových kleštích, sice najdeme situační modely jako ze spisovatelských či scenáristických příruček, ale dostáváme šanci porozumět hlavní postavě i jejímu okolí. U Vran jen čteme a zíráme.“¹⁰⁶ O jednorozměrnosti Bářiny matky také hovoří Daniel Mukner, ten hlavní problém vidí v tom, že ji „autorka nevykreslila tak, aby se jejímu jednání dalo bez ošívání věřit.“¹⁰⁷ Text má dle jeho názoru umělecké ambice, které však nebyly dostatečně využity, tím má na mysli například zbytečnost postavy Ireny a užívání prostoduchých pasáží (jako příklad uvádí následující úryvek: „Samozřejmě přehoz na gauči i deka jsou celý propoceny, obojí strčím v koupelně do pračky. Uvažuji, že bych to ještě i zapnula, ale pak si řeknu, že na noc by to v baráku zbytečně hučelo a ráno k tomu ještě něco přihodím. Za celý den toho mám dost. Všechno to uklízení, zdobení.“¹⁰⁸) Podle Jiřího Zízlera se autorka „vědomě zbavila větších literárních ambic v zájmu intencí instruktivních, didaktických, varovných, profylaktických.“¹⁰⁹

4.2 Petra Batók: A pak už jen tma

Petra Batók ve svém literárním debutu *A pak už jen tma* z roku 2008 zpracovává téma alkoholismu a líčí, jaký má vliv na rozklad rodiny. O autorce se můžeme dočíst na záložce, Petra Batók je vystudovanou magistrou umění Soukromé vysoké školy Josefa Škvoreckého, nedostudovala enviromentalistiku, měla několik zaměstnání s nyní je PR manažerkou v mediální agentuře, vyrůstala v Praze, poté na Starém Plzenci, a nakonec žila v Londýně.

Rozpadající se rodinné vztahy, v jejichž středu stojí alkohol, líčí čtyři různé vypravěči, tedy čtyři hlavní postavy. Zvolená zmnožená vypravěčská perspektiva nabízí příběh z různých pohledů: na alkoholu závislé matky Věry, její dospívající dcery Jarky, mladšího syna Honzy a babičky Evi. Vypravěči se střídají pravidelně, jejich vypravěčský úsek je představen jménem. Subjektivní vyprávění v první osobě

¹⁰⁶ CHUCHMA, Josef. Přiletěly, odletěly. A nic... Online. In: Respekt. 2020. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2020/8/priletely-odletely-a-nic>. [cit. 2024-12-06].

¹⁰⁷ MUKNER, Daniel. Nová kniha Petry Dvořákové rozšiřuje propast mezi mainstreamem a kvalitou. Online. In: Art. 2020. Dostupné z: <https://art.ceskatelevize.cz/inside/nova-kniha-petry-dvorakove-rozsiruje-propast-mezí-mainstreamem-a-kvalitou-dzFYR>. [cit. 2023-11-06].

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ ZÍZLER, Jiří. Varování od vran. Tvar. 2020, roč. 31, č. 10, s. 3. ISSN 0862-657X.

představuje izolované uzavřené vnitřní světy postav. Kompozice je převážně chronologická s občasnými odbočkami do minulosti v podobě vzpomínek, jež jsou pro postavy nějakým způsobem důležité. Jarka například vzpomíná na otce, který emigroval a s nímž měla lepší vztah než s matkou („tátu jsem měla strašně ráda. Slovo táta jsem uměla říct dřív než všechno ostatní“)¹¹⁰, některé monology si odpovídají navzájem. Když se matka vrací z léčení, Jarka popisuje, že matku nedokáže vnímat jako autoritu, neboť se jí odmítá podřízovat, zároveň ji nemůže považovat za kamarádku, protože jí nedůvěřuje. Hned v následující výpovědi Věra přemýšlí podobně: „nevím, jestli na ni mám být tvrdá, nebo s ní být radši kamarádka.“¹¹¹ Pravidelné schéma monologů narušují tři kapitoly: dvě kapitoly Radana simulující dopisy, a Věřina kapitola obsahující jeden jediný odstavec složený z dlouhého souvětí bez interpunkce, které je nesnadné sémanticky rozklíčovat: „spím povídám jet bez mého svolení nemůžete nějaký krabičky mně je zle copak to nechápete já nechci [...],“¹¹² Věřina kapitola představuje okamžik jejího pokusu o sebevraždu pomocí léků, Věra reaguje na dceru Jarku a pravděpodobně pomoc lékařů.

Jedinečnou jazykovou charakteristiku postav však budeme hledat marně, jazyk všech postav je identický, vypravěčské promluvy se nijak nediferencují a rozdílné jsou nanejvýš jejich povahové rysy vyplývající z postoje postavy k dané situaci a z jejich činů. Autorka se vyhýbá uměleckým jazykovým prostředkům, místo toho využívá monotónnost a parataktická souvětí, Pavel Janoušek si dokonce všimá, že se v textu téměř nenacházejí vztažné věty a nenašel ani jednou zájmeno *který*.¹¹³ Zároveň autorku podezírám, že knihu napsala jen proto, že je vysokoškolsky vystudovaná spisovatelka. V textu se nachází četný počet vulgarismů, především je nalezneme v promluvách Věry, jejíž pasáže jsou (ač téměř nezřetelně) lexikálně rozmanitější. Všechny vypravěčské výstupy mají shodné využití nespisovné češtiny, expresivní výrazy a jedno slovo zastaralé (hořekovat).

K nejvýraznějšímu povahovému vývoji dochází u Honzy, kterému je na začátku knihy jedenáct let. Honza je naivní, obklopuje se zvířaty a neoplývá přílišným rozumem. Jeho naivity nejprve využívá matka, které se Honza zastává, a později i babička, když se k ní nastěhuje s cílem jí ve stáří pomoci. Na matku nezanevře ani ve chvíli, kdy jej

¹¹⁰ BATÓK, Petra. A pak už jen tma. Praha: Labyrint, 2008, s. 18.

¹¹¹ Tamtéž, s. 90.

¹¹² Tamtéž, s. 111.

¹¹³ JANOUŠEK, Pavel. Petra Batók: A pak už jen tma, Labyrint, Praha 2008. Tvar. 2008, roč. 29, č. 9, s. 3. ISSN 0862-657 X.

v opilecké agresi bezdůvodně zbije: „stál ve dveřích a koukal. Já jsem na něj zničehonic začala rvát, co čumí, a začala jsem ho mlátit. Tloukla jsem ho pěstma, a on se vůbec nebránil. Jenom tak koukal, a tím mě vytáčel ještě víc.“¹¹⁴ Honzův vztah k matce se však mění, matky mu je nejprve líto, doufá v její nápravu a věří, že bude opět hodná, jako byla dřív, když se ale ocitne v pubertě, vnímá matku stejně jako Jarka. Problematický vztah má Jarka s matkou již od začátku knihy, na matčiny snahy o nápravu hledí skepticky, je schopná se matce postavit a osamostatňuje se. Kvůli matčině závislosti byla nucena dospět dřív, její traumatické dospívání se reflektuje i do snu ve formě rituálů: „abych vyrostla, musela jsem projít nějakýma rituálama. Spočívalo to v tom, že jsem musela přihlížet nejrůznějším věcem: nemoci, násilí, smrti, sexu.“¹¹⁵

Postava babičky působí nejdříve jako postava zcela pozitivní, která musela po smrti manžela mnoho obětovat a teď se snaží pomoci i svým vnoučatům a dceři. Evi je sebelítostivá a často vypočítavě působí na citovou stránku svých vnoučat. Zpočátku je její citová manipulace nenápadná, pouze v náznacích, ke konci díla se z ní stává mistrná citová vyděračka, která zapříčiní (asi v dobré víře) Jarčin rozchod s přítelem („svěřila se mi, že ji Vláďa nechce pustit na vysokou, ale já už se postarám, aby tam nastoupila“¹¹⁶) a nutí Honzu, aby s ní šel navštívit matku („když odmítnu za mámou jet kvůli tomu, že mám další den písemku, říká, že tam teda vyrazí sama, ale je jí strašně špatně a neví, jestli tu cestu vydrží.“¹¹⁷

Matka odpovídá stereotypnímu zobrazení závislé osoby; pije, jde na léčení, a to se opakuje dokola, cyklické opakování se projevuje také na jejím vztahu se Slávkem, který neustále ukončuje a opět obnovuje. Alkohol v ní vyvolává agresivní chování, napadá děti, a dokonce i vlastní matku, své okolí také ponižuje a trpí změnami nálad. S Věřinou zhoršující se závislostí se mění i interiér, z bytu je holobyť, všude jsou odpadky, prázdné lahve a smrad. Podobně jako se děti snaží pomoci matce v závislosti, se jí pokouší uklidit i byt, ale jak pořádek, tak ani střízlivost nevydrží Věře dlouho.

Závěr knihy nabízí hned tři možné konce, každý z nich je dedikovaný jinému typu čtenáře. První závěr je pro čtenáře-začátečníky, vysvětluje tragické osudy postav; z Věry se stává bezdomovkyně, Evi má trvalé následky po mozkové mrtvici a Honza zahyne při záchranné akci, z Jarky se stane alkoholička. Druhý závěr pro průměrné

¹¹⁴ BATÓK, Petra. A pak už jen tma. Praha: Labyrint, 2008, s. 29.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 76.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 164.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 172.

čtenáře vysvětluje, jak je alkoholismus nebezpečný, trpí kvůli němu alkoholik i jeho okolí. Jarka navštěvuje psychoterapeuta, Evi bude do konce života Honzovi pomáhat a ve všem za něj rozhodovat, Věra navždy skončí v psychiatrické léčebně. Poslední závěr je pro erudované čtenáře, obsahuje pár vět, je psán ironicky a s nadhledem: „neočekávaně se vrátí otec, slavný odborník na tropické choroby odveze obě děti s sebou do Afriky. Věře zaplatí drahé léčení na alpské klinice. Bude to houby platné. Nebo zkuste vymyslet něco lepšího.“¹¹⁸ Eliška Pelikánová autorce konce vytýká, považuje je za výsměšné, ptá se, jaká je jejich funkce: „chtějí se snad vysmát všem jednoznačným pointám nebo jen znovu z rozmaru připomenout, že přece všichni žijeme v pluralitním a neochočeném vesmíru?“¹¹⁹ Postmoderně ladění konce podle ní nekoresponduje se zbylým obsahem knihy a závěrečná věta posledního konce „tak možná platí nejenom pro čtenáře, ale také pro samotnou autorku.“¹²⁰ Ačkoli Pelikánová a Janoušek považují novelu *A pak už jen tma* za sotva průměrnou, Michaela Hečková v ní spatřuje „nejen enormně povedený debut, ale rovnou jednu z nejvýraznějších českých knih poslední doby.“¹²¹ Osobně debut shledávám poměrně zdařilým, nicméně rovněž nacházím v díle jisté nedostatky, a to především nevyužití jazykové různorodosti vypravěčů a nedostatečnou stylizaci jejich vnitřních světů. Na rozdíl od Pavla Janouška nepovažuji opakující se schéma za příliš problematické, repetitivnost může být autorčinou snahou ukázat, že je alkoholismus ve své podstatě také schematický. Zvláště dominantní kvalitou díla je připomínka toho, jak alkohol ničí nejen závislou osobu, ale také to, jakým způsobem postupně doléhá na alkoholikovo blízké okolí.

¹¹⁸ BATÓK, Petra. *A pak už jen tma*. Praha: Labyrint, 2008, s. 190.

¹¹⁹ PELIKÁNOVÁ, Eliška. *Alkoholová řeka*. Host. 2008, roč. 24, č. 7, s. 64. ISSN 1211-9938.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ HEČKOVÁ, Michaela. *Hádalo se preso s cappuccinem*. Reflex. 2008, roč. 19, č. 19, s. 65. ISSN 0862-6634.

Závěr

Předložená bakalářská práce se zabývala způsobem znázornění tématu domácího násilí v současné české próze. Hlavním cílem práce bylo analyzovat přínos tohoto tématu do kontextu české beletrie a popsat, s jakými výsledky je problematika domácího násilí zpracována. Formální a tematická analýza vybraných děl nám pomohla k identifikaci rozmanitých přístupů autorek k danému tématu a zároveň dopomohla zhodnotit jejich přínos k porozumění této problematice. Při analýze děl bylo uplatněno literárněvědné hledisko, přičemž výběr prozaických děl byl založen na jejich společném tématu.

První kapitola vymezila termín domácí násilí, představila dvě definice tohoto pojmu a uvedla všechny jeho definiční znaky, kterými jsou opakování a dlouhodobost násilí, eskalace, jasné a neměnné rozdělení rolí a neveřejnost. Dále výklad seznamuje s formami domácího násilí, jimiž jsou násilí fyzické, psychické, ekonomické, sociální a násilí sexuální. Platí přitom, že obětí může být kdokoli, přičemž více ohroženými jsou jedinci fyzicky slabší než agresor. Konec první kapitoly uzavírá vysvětlení pojmu Syndrom CAN.

Následující kapitoly se věnovaly samotným analýzám beletristických titulů. Kapitoly nesou názvy odvozené z tematických plánů dotyčných próz, a sice Dysfunkční manželství, Nespolehlivost lidské paměti a Komplikovaný vztah s matkou.

V kapitole Dysfunkční manželství se pozornost soustředila na problematiku soužití manželů. Přiřazeny sem byly knihy *Svobodomyšlná* od Kateřiny Lieskovské a *Pod sněhem* Petry Soukupové. Zatímco Lieskovská uplatňuje k představení problematiky vlastní zkušenost s domácím násilím, Soukupová využívá fikci. V obou prózách jsou oběťmi ženy, které byly do manžela zpočátku hluboce zamilované a první varovné znaky ignorovaly, fyzickému násilí u obou žen předcházela manipulace a rozhodování, jakým způsobem se bude oběť oblékat. Pro obě prózy je také společné označování despotického manžela zájmenem „on“.

Lucie Faulerová a Viktorie Hanišová otevírají otázku lidské paměti. Nespolehlivost lidské paměti, o níž pojednávala třetí kapitola, způsobuje prožité trauma, jež je vlastní Anně (*Lapači prachu*) a Elišce (*Rekonstrukce*). Každá z protagonistek se s traumatem snaží vypořádat po svém; Anna hromadí věci a lže, Eliška se marně snaží najít odpovědi na své otázky. Faulerová i Hanišové se ve své próze také zabývají vraždou v domácím prostředí.

Poslední kapitola se zaměřuje na patologický vztah mezi matkou a jejími dětmi. Kapitola Komplikované vztahy s matkou obsahuje analýzy novel *Vrány* (Petra Dvořáková) a *A pak už jen tma* (Petra Batók). Vyprávění v obou knihách zprostředkuje více vypravěčů, kterými jsou postavy v příběhu a nabízejí nám tak rozdílné pohledy na situaci. Dominantní osobnost matky figuruje v obou novelách jako původce konfliktů, avšak s tím rozdílem, že matka z *Vran* se na rozdíl od Věry (*A pak už jen tma*) k fyzickému násilí neuchyluje.

Zjistili jsme, že některé autorky vycházejí při psaní z vlastní zkušenosti a užítkovávají přitom různé aspekty, Kateřina Liesková popisuje osobní prožívání domácího násilí, Petra Dvořáková do novely *Vrány* promítla své konflikty s matkou a Viktorie Hanišová do *Rekonstrukce* zpracovává zkušenost s mateřstvím.

Důvodem pro beletristickou tematizaci domácího násilí je snaha upozornit širší veřejnost na tuto problematiku, autoterapie a osobní zpověď. Domácí násilí zároveň funguje například jako prostředek k determinaci postav.

Próza tematizující domácí násilí zaujímá v české literatuře důležitou pozici, pomáhá zviditelnit závažnou problematiku, která je v dnešní společnosti stále nedostatečně reflektována i řešena. Nabízí prostor pro výzkum psychologického, sociálního a emocionálního dopadu na jedince.

Bakalářská práce tedy celkově přispívá k lepšímu porozumění zobrazení domácího násilí v literatuře a jeho vztahu k současné společnosti.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Štěpánka Kopečná

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého

Název diplomové práce: Tematizace domácího násilí v současné české próze

Jméno vedoucího diplomové práce: prof. PhDr. Lubomír Machala, CSc.

Počet znaků: 83 124

Počet titulů použité literatury: 41

Klíčová slova: domácí násilí, psychické násilí, fyzické násilí, domácí násilí v současné české próze, současná česká próza

Anotace diplomové práce: Tato bakalářská diplomová práce je zaměřena na analýzu tématu domácího násilí v současné české próze. Cílem práce je provést hloubkovou tematickou a formální analýzu prozaických děl, ve kterých se vyskytuje problematika domácího násilí. Práce se soustřeďuje na společné rysy těchto děl, na funkci domácího násilí v literatuře a klade důraz na rozmanitost zpracování této problematiky. Bakalářská práce si rovněž klade za cíl zjistit, jak je tematika domácího násilí zprostředkována v současné české próze a jakou tato díla zaujímají pozici v současné české literatuře.

Resumé

This thesis describes the use of the themes of domestic violence in contemporary Czech prose. The topicality of the issue of domestic violence became one of the main reasons that led me to choose this topic as the subject of my bachelor thesis. Domestic violence is a very serious societal problem, nowadays it is already relatively openly publicized in the mass media and other communication platforms.

The main aim of the bachelor thesis was to analyse the contribution of this topic to the context of Czech prose and to describe the results of the treatment of domestic violence. The formal and thematic analysis of the selected works helped us to identify the diverse approaches of the authors to the given topic and at the same time helped us to evaluate their contribution to the understanding of this issue.

The first chapter explains the term domestic violence, introduces its forms and features, explains who can be a victim of domestic violence and defines the concept of CAN syndrome.

This thesis analyses the work of Kateřina Lieskovská, Petra Soukupová, Lucie Faulerová, Viktoria Hanišová, Petra Dvořáková and Petra Batók. The selected books were classified into three thematic chapters: The Dysfunctional Marriage, The Unreliability of Human Memory, The Complicated Relationships with Mother. The Dysfunctional Marriage contains *Svobodomyslná* by Kateřina Lieskovská and *Pod sněhem* by Petra Soukupová. The Unreliability of Human Memory includes Lucie Faulerová's *Lapači prachu* and *Rekonstrukce* by Viktorie Hanišové. *Vrány* by Petra Dvořáková and *A pak už jen tma* by Petra Batók are included in the last chapter: The Complicated Relationships with Mother.

Prose with the theme of domestic violence occupies an important position in Czech literature and helps to make visible a serious issue that is still downplayed and ignored in today's society.

Seznam použité literatury

Primární literatura:

LIESKOVSKÁ, Kateřina. *Svobodomyslná*. Praha: Pointa Publishing, 2019. ISBN 978-80-88335-88-7

SOUKUPOVÁ, Petra. *Pod sněhem*. Brno: Host, 2015. ISBN 978-80-7491-5871

FAULEROVÁ, Lucie. *Lapači prachu*. Praha: Torst, 2017. ISBN 978-80-7215-556-9

HANIŠOVÁ, Viktorie. *Rekonstrukce*. Brno: Host, 2019. ISBN 978-80-7577-817-8.

DVOŘÁKOVÁ, Petra. *Vrány*. Brno: Host, 2020. ISBN 978-80-275-0144-1.

BATÓK, Petra. *A pak už jen tma*. Praha: Labyrint, 2008. ISBN 978-80-85935-88-2.

Sekundární literatura:

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 80-86473-86-4

ŠEVČÍK, Drahomír; ŠPATENKOVÁ, Naděžda a kol. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-690-2

DUNOVSKÝ, Jiří; DYTRYCH, Zdeněk; MATĚJČEK, Zdeněk, a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing, 1995. ISBN 80-7169-192-5

ELLIOTT, Michele. *Jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 1995. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-034-0.

Co je a co není domácí násilí. Bílý kruh bezpečí [online]. [cit. 2023-01-03]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/pomoc-obetem/domaci-nasili/co-je-a-co-neni-domaci-nasili/>

Sexuální násilí. In: ProFem: Centrum pro oběti domácího a sexuálního násilí [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://www.profem.cz/cs/s-cim-pomahame/sexualni-nasili>

LIESKOVSKÁ, Kateřina. *Terapie na papíře. Autorka knihy Svobodomyšlná o tom, jak nám psaní může zlepšit život*. Online. In: Pointa. 2020. Dostupné z: <https://blog.pointa.cz/terapie-psanim-katerina-lieskovska-svobodomyslna/>. [cit. 2023-03-30].

SMETANA, Emma. *Obět' domácího násilí: Zažila jsem škrcení i polévání studenou vodou, kniha je terapie*. Online. In: Aktuálně.cz. 2020. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvstv/obet-domaciho-nasili-zazila-jsem-skrceni-i-polevani-studenou/r~2d3a0232a65411ea9d74ac1f6b220ee8/>. [cit. 2023-03-30].

Kateřina se vdala za psychopata: Přežila a popsala škrcení i zoufalou hru na kočku a myš. Online. In: Blesk.cz. 2020. Dostupné z: <https://www.blesk.cz/clanek/radce-zdravi-a-zivotni-styl-zivotni-styl/646803/katerina-se-vdala-za-psychopata-prezila-a-popsala-skrceni-i-zoufalou-hru-na-kocku-a-mys.html> [cit. 2023-03-30].

KITTLOVÁ, Markéta. *Každodennost utopená v čísburgrach*. Online. In: iLiteratura.cz. 2015. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/34539-soukupova-petra-pod-snehem>. [cit. 2024-04-22].

STEHLÍKOVÁ, Olga. Ten talíř s nakrájeným řízkem. Online. *Tvar*. 2015, roč. 12, s. 3. ISSN 20862-657X. Dostupné z: <http://petra-soukupova.cz/pdf/recenze-Pod-snehem-Tvar.pdf>. [cit. 2024-04-22].

GILK, Erik. Na vrcholu?. Online. *Tvar*. 2015, roč. 12, s. 3. ISSN 20862-657X. Dostupné z: <http://petra-soukupova.cz/pdf/recenze-Pod-snehem-Tvar.pdf>. [cit. 2024-04-22].

NAGY, Petr. *Petra Soukupová s lehkostí zkoumá těžkosti rodinného života*. Online. In: Aktuálně.cz. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/literatura/recenze-rodice-ani-sourozence-si-clovek-nevybira/r~0e42d5da038311e581bd0025900fea04/>. [cit. 2024-04-22].

PORTL, Pavel. Hrabat se lavinou ženského hašteření. *Host*. 2015, roč. 31, č. 6, s. 90. ISSN 1211-9938.

DRAHOŇOVSKÁ, Kamila. *Vyčpělá noční můra pokrytá prachem*. Online. In: iLiteratura.cz. 2018. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/39673-faulerova-lucie-lapaci-prachu>. [cit. 2023-04-01].

JUŘÍKOVÁ, Eliška F. Vyprávění jako nástroj k uchopení rozporuplnosti ženského světa. *Host*. 2018, roč. 34, č. 4, s. 56-57. ISSN 1211-9938.

STASZEK, Zdeněk. *Je možné, že závěr není podstatný*. Online. *H7O.cz*. 2018. ISSN 2336-2944. Dostupné z: <https://www.h7o.cz/clanky/12285-je-mozne-ze-zaver-neni-podstatny>. [cit. 2023-03-14].

PRAŠKO, Ján. *Stop traumatickým vzpomínkám: jak zvládnout posttraumatickou stresovou poruchu*. Praha: Portál, Rádci pro zdraví, 2003. ISBN 80-7178-811-2

ŠTĚPÁNEK, Radek. *Mateřství se pro mě stalo významným inspiračním zdrojem*. Online. In: Kavárna nakladatelství Host. Dostupné z: <https://kavarna.hostbrno.cz/clanky/jeste-jsem-nevyrostla-z-postpubertalni-gymplove-existencialni-faze>. [cit. 2024-02-09].

GILK, Erik. *Viktorie Hanišová: Rekonstrukce*. Online. In: A2. 2019. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2019/18/viktorie-hanisova-rekonstrukce>. [cit. 2024-04-22].

BALLOVÁ, Denisa. Ako mohla zabiť seba a svoje dieťa? *Glosolália*. 2020, roč. 9, č. 3, s. 43-47. ISSN 1338 - 7146.

BUZINKAIOVÁ, Marta. Rekonštrukciou k dekonštrukcii. *Glosolália*. 2020, roč. 9, č. 3, s. 43-47. ISSN 1338 - 7146.

DRAHOŇOVSKÁ, Kamila. *Třetí příspěvek k selhávajícímu rodičovství*. Online. In: iLiteratura.cz. 2019. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/42085-hanisova-viktorie-rekonstrukce>. [cit. 2024-03-21].

ŠPIDLA, Kryštof. Když vraždí mámy. Online. *Host*. 2019, roč. 35, č. 10, s. 64-65. ISSN 2336-2944. Dostupné z: <https://www.h7o.cz/files/magazines/10353/11zlkjdq-host-19-10-el-NM.pdf>. [cit. 2024-03-23].

MLADĚJOVSKÁ, Aneta. Komplikované konstrukce a rekonstrukce. *Tvar*. 2019, roč. 30, č. 17, s. 3. ISSN 0862-657X.

HELLER, Jan M. Nedotažená rekonstrukce. *Tvar*. 2019, roč. 30, č. 17, s. 3. ISSN 0862-657X.

JANEČKOVÁ, Nora. Sama doma: *Reportáž: Spisovatelka Petra Dvořáková*. Online. 11.11.2016 In: iVysílání. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1148499747-sama-doma/316292320030015/>. [cit. 2023-06-13].

NAGY, Petr. Smutný pohled do lidského hnízda. *Tvar*. 2020, roč. 31, č. 10, s. 3. ISSN 0862-657X.

ZÍZLER, Jiří. Varování od vran. *Tvar*. 2020, roč. 31, č. 10, s. 3. ISSN 0862-657X.

DRAHOŇOVSKÁ, Kamila. *Poctivý doušek koncentrovaného hmu*. Online. In: ILiteratura.cz. 2020. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/42695-dvorakova-petra-vrany>. [cit. 2023-11-03].

CHUCHMA, Josef. *Přiletěly, odletěly. A nic...* Online. In: Respekt. 2020. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2020/8/priletely-odletely-a-nic>. [cit. 2024-12-06].

MUKNER, Daniel. *Nová kniha Petry Dvořákové rozšiřuje propast mezi mainstreamem a kvalitou*. Online. In: Art. 2020. Dostupné z: <https://art.ceskatelevize.cz/inside/nova-kniha-petry-dvorakove-rozsiruje-propast-mezi-mainstreamem-a-kvalitou-dzFYR>. [cit. 2023-11-06].

JANOUŠEK, Pavel. *Petra Batók: A pak už jen tma, Labyrint*, Praha 2008. *Tvar*. 2008, roč. 29, č. 9, s. 3. ISSN 0862-657 X.

PELIKÁNOVÁ, Eliška. Alkoholová řeka. *Host*. 2008, roč. 24, č. 7, s. 64. ISSN 1211-9938.

HEČKOVÁ, Michaela. Hádalo se presso s cappuccinem. *Reflex*. 2008, roč. 19, č. 19, s. 65. ISSN 0862-6634.